

**Hartëzimi i
Perspektivave
Vendore mbi
Radikalizmin në
Kosovë**

Një publikim nga Instituti i Kosovës për Paqe (KIP) dhe Community Building Mitrovica (CBM)

Nëntor, 2021

Autorët: Gëzim Visoka dhe Adem Beha

Mirënjohje

Autorët dëshirojnë të vlerësojnë ndihmën profesionale dhe informacionet thelbësore kthyesë të ofruara nga Dr Ramadan Ilazi, Ardit Orana dhe Besart Lumi. Ne jemi mirënjohës për hulumtuesit në terren që kanë realizuar intervistat për këtë raport. Në fund, ne i jemi shumë mirënjohës Ambasadës së Holandës në Kosovë për mbështetjen financiare të ofruar dhe Ministrisë së Punëve të Brendshme të Republikës së Kosovës për mbështetje institucionale.

Rreth autorëve

DR GËZIM VISOKA është Profesor i Asociuar i Studimeve të Paqes dhe Konfliktit në Universitetin e Dublinit në Irlandë.

DR ADEM BEHA është Profesor Asistent në Universitetin e Prishtinës "Hasan Prishtina" në Kosovë.

Kosovo Institute for Peace (KIP)

Instituti i Kosovës për Paqes (KIP) është një fondacion joqeveritar, jopartiak dhe jofitimprurës i angazhuar për promovimin e perspektivave lokale dhe inovative për të kuptuar, parashikuar dhe promovuar praktikën e paqes, si dhe i angazhuar për parandalimin, zvogëlimin, dhe transformimin e marrëdhënieve konfliktuale në Kosovë.

Community Building Mitrovica (CBM)

Community Building Mitrovica (CBM) është një organizatë joqeveritare lokale (OJQ) që vepron në fushën e paqes dhe ndërtimit të komunitetit në rajonin më të gjerë të Mitrovicës, komunat veriore të Kosovës.

Klauzola për mos marrjen e përgjegjësisë

Ky publikim kërkimor është pjesë e projektit "Forcimi i ndikimit të qeverisë në trajtimin e ekstremizmit të dhunshëm dhe riintegrimin e të kthyerve nga Siria dhe Iraku (Fuqizimi i CVE)" i financuar nga Ministria e Punëve të Jashtme të Holandës. Pikëpamjet në këtë raport nuk përfaqësojnë pikëpamjet e Ministrisë së Punëve të Jashtme të Holandës dhe janë përgjegjësi e vetme e autorëve.

KOSOVO INSTITUTE
OF PEACE

Hartëzimi i Perspektivave Vendore mbi Radikalizmin në Kosovë

Nëntor, 2021

Përmbledhje Ekzekutive

Që nga shpërthimi i konfliktit të dhunshëm në Siri dhe Irak dhe udhëtimi i rreth 400 qytetarëve të Kosovës në rajon midis 2012 dhe 2016, frika nga radikalizmi dhe ekstremizmi i dhunshëm u bë një çështje e përhapur në Kosovë. Kjo tërhoqi vëmendje të konsiderueshme ndërkombëtare e cila e shtyu Qeverinë e Kosovës të marrë masa të forta ligjore dhe ndëshkuese për të kundërshtuar ekstremizmin e dhunshëm dhe për të parandaluar rritjen e radikalizmit fetar në vend. Ndërsa kërkimi i gjerë është kryer në kuptimin e shkaqeve dhe dinamikës së radikalizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm në Kosovë, kryesisht në nivel kombëtar, më pak punë është bërë në eksplorimin e perspektivave të aktorëve lokalë të vijës së parë mbi përhapjen dhe reagimin ndaj këtij fenomeni në nivel komunal. Duke u bazuar në intervistat me aktorët lokalë në të gjithë Kosovën, ky studim eksploron perspektivat lokale mbi radikalizmin fetar të Kosovës. Ky studim synon të përshkruajë fushëveprimin dhe kuptimin e radikalizmit fetar që potencialisht mund të çojë në ekstremizëm të dhunshëm në Kosovë dhe të eksplorojë ndikimin e politikave dhe strategjive ekzistuese për parandalimin dhe luftimin e radikalizmit në vend. Në veçanti, studimi synon të kuptojë burimet lokale të pasigurisë; perceptimin e palëve të interesuara mbi ekstremizmin e dhunshëm; funksionalitetin e mekanizmave të sigurisë komunale; dhe strategjitë për parandalimin dhe adresimin e radikalizmit në nivel komunal.

Hartëzimi i perspektivave lokale mbi radikalizmin në Kosovë kërkon njohuri të thella nga palët e interesuara komunale, të cilat mund të gjenerohen më së miri përmes intervistave gjysmë të strukturuar që mbulojnë territorin e Kosovës dhe të gjitha bashkësitë etnike dhe fetare. Midis shkurtit dhe marsit 2021, 160 intervista gjysmë të strukturuar janë realizuar në 34 komuna të Kosovës. Në secilën komunë ne kemi intervistuar pesë lloje të aktorëve lokalë: përfaqësues komunalë dhe zyrtarë të sigurisë në komunitet; zyrtarët e policisë lokale; anëtarët e Kuvendit Komunal; aktivistë të shoqërisë civile lokale; dhe përfaqësuesit e bashkësisë fetare.

Gjetja kryesore e këtij studimi është se **RADIKALIZMI I FRYMËZUAR NGA RELIGJIONI NUK KONSIDEROHET NJË KËRCËNIM I MADH I SIGURISË NË KOSOVË. NDRYSHE, KA PASIGURI TË TJERA MË TË NGUTSHME DHE TË PËRDITSHME QË SHQETËSOJNË KOMUNITETET LOKALE NË VEND.** Burimet kryesore të pasigurisë lokale janë kryesisht çështjet e përditshme dhe të

zgjeruara të cilat priren të shfaqen në pothuajse të gjitha komunat pavarësisht prejardhjes etnike ose zhvillimit ekonomik. Palët e interesuara lokale kanë deklaruar se shumica e burimeve të pasigurisë kanë të bëjnë me sigurinë personale dhe të komunitetit, të tilla si: dhuna në familje, vjedhjet dhe krimet e zakonshme, abuzimi me narkotikë, degradimi i mjedisit dhe pasiguria në punë. Ndërsa këto burime janë të natyrës kohore dhe strukturore, aktorët lokalë pranojnë se ata mund të kontribuojnë drejtpërdrejt dhe tërthorazi në sjelljet devijuese shoqërore, përfshirë radikalizmin dhe ekstremizmin e dhunshëm.

RADIKALIZMI NË TË KALUARËN U SHKAKTUA DHE U MUNDËSUA NGA TRE GRUPE FAKTORËSH: PADREJTËSIA SOCIALE DHE EKONOMIKE DHE QEVERISJA POLITIKE; KEQINFORMIMET FETARE DHE SHPËLARJA E TRURIT NGA PREDIKUESIT JOFORMALË; INDIFERENCA KULTURORE DHE STIGMATIZIMI I ATYRE QË PRAKTIKOJNË FENË NË PUBLIK. Kur u pyetën për shkaqet dhe mbizotërimin e radikalizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm në Kosovë, palët e interesuara lokale identifikuan para së gjithash papunësinë, varfërinë dhe mungesën e mbështetjes së mirëqenies sociale si arsye kryesore se pse mbi 300 qytetarë të Kosovës kanë udhëtuar dhe u janë bashkuar konflikteve të huaja në Siri dhe Irak pas vitit 2014. Prania e korrupsionit dhe qeverisja joefikase e autoriteteve të Kosovës ka luajtur gjithashtu një rol të rëndësishëm në nxitjen e sjelljeve radikale shoqërore dhe fetare. Pas kësaj, aktorët lokalë kanë identifikuar praninë e grupeve fetare jo-tradicionale të cilët kanë promovuar versione radikale të Islamit në xhami joformale dhe private dhe në internet dhe media sociale si burime kryesore të përhapjes së keqinformimit të cilat i kanë lajthitur ata që kanë udhëtuar jashtë vendit për t'u bashkuar fraksioneve të ndryshme luftarake në Siri dhe Irak. Arsyeja e tretë dhe e fundit ka të bëjë me jo tolerancën e shtuar ndaj ndryshimeve që kanë ndodhur në Kosovë gjatë periudhës kalimtare për shoqërinë. Përkatesisht, jo toleranca e shtuar ndaj praktikimit të fesë ka krijuar grupe të mbyllura dhe të radikalizuara që janë ndarë nga shoqëria. Përfaqësuesit lokalë të bashkësisë islame kanë argumentuar se jo vetëm kushtet ekonomike apo indoktrinimi fetar kanë shtyrë një numër të qytetarëve të Kosovës të bashkohen me grupet radikale islame, por gjithashtu jo toleranca shoqërore ndaj predikimit dhe praktikimit të versioneve jo-tradicionale të Islamit ka luajtur rol të rëndësishëm i cili shpesh anashkalohet.

MBIZOTËRIMI I ULËT I RADIKALIZMIT NË NIVEL KOMUNITETI DHE MUNGESA E BURIMEVE DHE KAPACITETEVE I KA SHTYRË MEKANIZMAT KOMUNALË TË MARRIN NJË QASJE REAKTIVE PËR TË ADRESUAR KËTË FENOMEN. Megjithëse mekanizmat komunalë, siç është Këshilli Komunal për Sigurinë në Komunitet, janë krijuar për të trajtuar pasiguritë e

ndryshme të komunitetit, përfshirë radikalizmin, ato kanë një rol dhe kapacitet të kufizuar në adresimin e radikalizmit në nivel lokal. Pavarësisht nga kjo, ekziston një ndërgjegjësim i përgjithshëm midis aktorëve lokalë për faktorët shtytës dhe tërheqës të radikalizmit, por për shkak të mbizotërimit të ulët të radikalizmit ata kanë adoptuar një qasje reaktive ndaj fenomenit, përkatësisht duke iu përgjigjur dhe referuar rasteve nëse ato shfaqen. Mekanizmat komunal megjithatë duket se nuk kanë udhëzime strategjike për adresimin e burimeve dhe shtytësve të radikalizmit. Në rastin më të mirë, ato shërbejnë si organe referuese dhe ndërmjetëse midis qeverisë qendrore dhe komuniteteve të prekura.

STRATEGJIA MË E PËRSHTATSHME PËR ADRESIMIN E RADIKALIZMIT FETAR ËSHTË KOMBINIMI I EDUKIMIT PARANDALUES DHE RIINTEGRIMIT REAKTIV SHOQËROR TË ATYRE QË PREKEN DHE KTHEHEN NGA ZONAT E KONFLIKTIT TË HUAJ. Një kombinim i arsimit formal dhe atij joformal konsiderohet si metoda më e përshtatshme për parandalimin dhe reagimin ndaj radikalizmit fetar. Midis aktorëve lokalë, përfshirë policinë, ekziston një preferencë për drejtësinë restauruese dhe riintegrimin shoqëror të luftëtarëve të huaj dhe familjeve të tyre, në krahasim me masat ndëshkuese dhe përjashtuese.

Si përmbledhje, rreziku i radikalizmit fetar aktualisht konsiderohet i ulët në mesin e aktorëve lokalë në Kosovë. Megjithatë, përderisa radikalizmi fetar nuk është më një kërcënim për sigurinë për Kosovën, ekziston një nevojë urgjente për të zgjeruar fushën konceptuale të kërcënimeve të sigurisë dhe plan për parandalimin dhe luftimin e formave të reja të radikalizmit fetar, ideologjik dhe etnik. Për më tepër, çdo politikë dhe përgjigje institucionale ndaj kërcënimeve të reja duhet të sigurojë një qasje më të integruar midis autoriteteve qendrore dhe komunale, si dhe një qasje të tërë shoqërisë e cila trajton shkaqet, nxitësit dhe pasojat e çdo forme të radikalizmit dhe rrezikimit të vlerave demokratike dhe të drejtat e njeriut të qytetarëve të Kosovës. Ky studim organizohet në dy pjesë. Pjesa e parë jep një pasqyrë të ndryshimit të natyrës së kërcënimeve të sigurisë në Kosovë dhe ofron një analizë kontekstuale të origjinës, manifestimit dhe përgjigjeve ndaj radikalizmit fetar në vend. Pjesa e dytë paraqet rezultatet e intervistave gjysmë të strukturuar me aktorët lokalë në Kosovë, duke nxjerrë në pah tiparet dhe modelet kryesore të perceptimeve dhe përgjigjeve lokale ndaj radikalizmit fetar.

Natyra e ndryshuar e sfidave të sigurisë në Kosovë

Shoqëritë e prekura nga konflikti i dhunshëm dhe brishtësia - përveç shoqërimit të tyre me krizat e përhershme të shkaktuara nga tensionet etnike, qeverisja e dobët, dhe varfëria dhe zhvillimi i pamjaftueshëm - tani në masë të madhe shoqërohen me ekstremizmin e dhunshëm.¹ Trendët global tregojnë se shtetet e brishta ofrojnë kushte të paqëndrueshme për aktorët dhe kryengritjet transnacionale dhe jo-shtetërore për t'u përfshirë në dhunë politike, radikalizëm dhe aktivitete terroriste.² Sidoqoftë, është bërë e qartë se masat kundër kryengritjes dhe antiterrorizmit të ndërmarra nga shtetet dhe aleancat ndërkombëtare tentojnë të trajtojnë vetëm kërcënimet e menjëhershme. Ndërsa shumë rrjete terroriste në të gjithë botën janë neutralizuar dhe shpërbërë, ato shpesh nuk arrijnë të adresojnë kushtet themelore, shkaktarët dhe faktorët e ngulitur që mundësojnë ekstremizëm të dhunshëm dhe dhunë politike. Radikalizmi dhe ekstremizmi i dhunshëm gradualisht kanë zëvendësuar nocione të tilla si terrorizmi për të kapur një gamë të gjerë kërcënimesh reale dhe të mundshme ndaj atyre që vlerësohen si norma dhe rregulla normale dhe të pranueshme që rregullojnë shtetet dhe shoqëritë. Kështu, domethënia e radikalizmit ndërlidhet me besimet dhe aspiratat ideologjike, fetare dhe politike që janë në kundërshtim me vlerat dhe normat e moderuara dhe normale. Në kuptim më praktik, radikalizmi ka prirje të kuptohet më gjerë si një term që i referohet grupit kompleks të kërcënimeve dhe ndryshimeve radikale

¹ Shikoni: Instituti Amerikan i Paqes, 'Parandalimi i Ekstremizmit në Shtetet e Brishta: Një qasje e re: Raporti Përfundimtar i Task Forcës për Ekstremizmin në Shtetet e e Brishta', 2019. Mund të gjendet në: <https://www.usip.org/publications/2019/02/preventing-extremism-fragile-states-new-approach>

² Njësia e Stabilizimit në MB, 'Kundërshtimi i Ekstremizmit të Dhunshëm në Shtetet e Brishta dhe të Ndikuara nga Konflikti', 2018. Mund të gjendet në: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/766399/20160701_SU_Report_CVE_in_FCAS_O.pdf

ndaj vlerave, normave dhe institucioneve themelore demokratike.³ Ekstremizmi i dhunshëm është procesi kur mendimet radikale materializohen në sjellje të dhunshme dhe të dëmshme, të cilat mund të shpreheshin në akte terroriste individuale ose në shkallë të gjerë. Në tërë botën, vendet dhe organizatat ndërkombëtare kanë mobilizuar policinë, ushtrinë, inteligjencën dhe gjykatat në ndjekjen penale të të dyshuarve real dhe të mundshëm të radikalizmit. Në nivelin shoqëror, masat për të parandaluar rritjen e ekstremizmave të dhunshëm janë përqendruar në ndërhyrjet arsimore, mediatike dhe psikosociale. Në një kuptim më të gjerë, ekziston një kuptim më i madh se radikalizmi është një shfaqje e neglizhencës afatgjatë ndaj pabarazisë socio-ekonomike, qeverisjes së keqe dhe shpesh e lidhur me trashëgimitë e luftërave dhe pasigurive të kaluara, përfshirë vitet e marginalizimit të grupeve mbi bazën e identitetit të tyre fetar ose etnik .

Në Ballkanin Perëndimor, përpjekjet e komunitetit ndërkombëtar për të stabilizuar shoqëritë që kanë dalë nga konfliktet e dhunshme janë zhvendosur nga trajtimi i tensioneve ndëretnike dhe dhuna politike në trajtimin e radikalizmit dhe mënyrave të ndryshme të ekstremizmit të dhunshëm dhe jo të dhunshëm, përfshirë sfidat që dalin nga fenomeni global i luftëtarit të huaj.⁴ Zhvendosja e shqetësimeve të sigurisë në Ballkan nga tensionet etnike në ekstremizmin e dhunshëm fetar ka ardhur si përgjigje e radikalizmit në rritje midis komuniteteve muslimane në rajon që lidhet me punën dhjetë vjeçare të operacioneve të hapura dhe të fshehta të organizatave fetare të Lindjes së Mesme dhe Arabe dhe grupet e bamirësisë në rajonet e varfra të Kosovës dhe Bosnjë dhe Hercegovinës ku as misionet ndërkombëtare dhe as qeveria kombëtare nuk kanë arritur të adresojnë nevojat e tyre socio-ekonomike dhe të trajtojnë indoktrinimin fetar. Në veçanti, vëmendje dhe ndërhyrje e gjerë ka ndodhur në Kosovë dhe Bosnjë dhe Hercegovinë për të trajtuar problemin e luftëtarëve të huaj që shkuan në Siri dhe Irak midis viteve 2011 dhe 2016. Megjithatë, asnjë vëmendje e tillë nuk u kushtohet luftëtarëve të huaj nga Serbia dhe Bosnja që shkuan në Ukrainë në mbështetje të luftës hibride të

³ Komisioni Evropian, 'Një Agjendë Kundër Terrorizmit për BE: Parashiko, Parandalo, Mbro' Bruksel 2020. Mund të gjendet në: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/default/files/pdf/09122020_communication_commission_european_parliament_the_council_eu_agenda_counter_terrorism_po-2020-9031_com-2020_795_en.pdf

⁴ Shikoni: Shpend Kursani, Rishikimi i Literaturës 2017-2018, Ekstremizmi i Dhunshëm në Ballkanin Perëndimor (2019), Forumi i Kërkimit të Ekstremizmit, 2019. Mund të gjendet në: <https://www.rcc.int/swp/docs/277/extremism-research-forum-literature-review-2017-2018-violent-extremism-in-the-western-balkans-2019rn>

mbështetur nga Rusia dhe prandaj janë anashkaluar në masë të madhe. Konsiderohet se rreth 300 qytetarë serbë udhëtuan në zonat e konfliktit të Ukrainës për të mbështetur grupet ushtarake dhe paraushtarake të mbështetura nga Rusia.⁵

Pas vitit 2014, Kosova u vendos përsëri në qendër të vëmendjes nga bashkësia ndërkombëtare si rezultat i shqetësimeve në rritje për ngritjen e segmenteve të caktuara të Islamit radikal brenda shoqërisë. Kosova me kushtetutë është një shtet sekular, dhe orientimi ideologjik dhe politik i Qeverisë së Kosovës është pro-perëndimor, ndërsa shumica dërrmuese e popullatës shqiptare të Kosovës janë myslimanë të moderuar. Sipas regjistrimit të popullsisë në Kosovë në vitin 2011, shqiptarët e Kosovës përbëjnë shumicën me afërsisht 86.63% të popullsisë totale ose 1.623.419 banorë. Shumica e tyre i përkasin fesë myslimane sunite, ndërsa 2.37% ose 38,438 janë katolikë. Para vitit 1999, Kosova ishte e dominuar nga një Islam i moderuar, i bazuar në shkollën Hanafi, dhe komuniteti Mysliman karakterizohej nga një nivel i lartë i tolerancës ndërfetare. Pas ndërhyrjes ndërkombëtare dhe përfundimit të luftës në Kosovë në vitin 1999, një numër i organizatave bamirëse ndërkombëtare (qoftë Perëndimore apo Lindore) i dhanë Kosovës ndihmë humanitare dhe ndihmuan në rindërtimin e vendit. Ndërsa shtetet perëndimore kanë kanalizuar interesat e tyre përmes rrugëve institucionale dhe mbështetjes së hapur për grupet e shoqërisë civile pro-perëndimore, vendet e Gjirit kanë përdorur qasje alternative duke mbështetur komunitetet rurale të varfra myslimane në Kosovë dhe duke përdorur lehtësime humanitare në këmbim të pranimit të versioneve jo-tradicionale të Islamit.⁶ Në veçanti, një numër organizatash nga Shtetet e Gjirit shfrytëzuan dobësitë socio-ekonomike të komuniteteve lokale në Kosovë, veçanërisht në rajonet rurale dhe të largëta, për të indoktrinuar të rinjtë dhe gratë me një version më pohues dhe radikal të Islamit i cili kundërshtonte praktikat tradicionale fetare në Kosovë si dhe tolerancën ndëretnike. Synimi i fshehur pas një ndihme të tillë humanitare ishte të "kontrollonte jetën shpirtërore të popullatës, të politizonte

⁵ Shikoni: Maja Zivanovic, 'Vëllezërit Donbass: Si u vendosën luftëtarët serbë në Ukrainë', BIRN 2018. Mund të gjendet në: <https://balkaninsight.com/2018/12/13/donbass-brothers-how-serbian-fighters-were-deployed-in-ukraine-12-12-2018/>.

⁶ Gëzim Visoka 'Kosova: Midis shteteve perëndimore dhe atyre jo-perëndimore', në Florian Bieber dhe Nikolaos Tzifakis (red.), Ballkani Perëndimor në Botë: Lidhjet dhe marrëdhëniet me aktorët e jashtëm. Londër: Routledge, 2020, f. 108-125.

Islamin dhe të inkurajonte jo tolerancën ndaj sekularizmit dhe pluralitetit fetar në Kosovë".⁷

Që atëherë, Qeveria e Kosovës ka pranuar haptazi se "përhapja e fenomenit të ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizmit në Republikën e Kosovës u bë nga disa OJQ, organizata lokale dhe të huaja dhe individë që kanë përçafuar pikëpamjet radikale".⁸ Ngjashëm, Raporti i SHBA i vitit 2016 mbi Terrorizmin në Vend konsideron se "kërcënimi i ekstremizmit të dhunshëm islamik është rritur në Kosovë, i ndihmuar pjesërisht nga financime nga organizata të huaja që predikojnë ideologji ekstremiste dhe grupe ekstremiste të dhunshme duke përdorur në mënyrë aktive mediat sociale për të përhapur propagandë dhe rekrutuar simpatizues".⁹ Për më shumë se një dekadë, Islami radikal nuk ishte një çështje në Kosovë, por çështja fitoi tërheqje ndërkombëtare dhe kombëtare kur 403 kosovarë iu bashkuan thirrjes për t'i rezistuar regjimit të Asadit në Siri dhe Irak, mes tyre vlerësohet se 255 ishin burra, ndërsa pjesa tjetër ishin gra dhe fëmijë që me dashje dhe në disa raste me forcë shoqëronin partnerët e tyre që ishin luftëtarë të huaj.¹⁰ Sipas të dhënave zyrtare, deri në fund të vitit 2020, 135 luftëtarë të huaj janë kthyer në Kosovë.¹¹ Vlerësohet se 75 shtetas të Kosovës janë vrarë në zonat e konfliktit të Sirisë. Shifrat e fundit tregojnë se nga 225 luftëtarë të huaj, "48 individë ose 20% e luftëtarëve të huaj të përgjithshëm të Kosovës janë individë të rinj që nuk kanë lidhje me Kosovën ose kanë lindur në një vend tjetër".¹² Vlerësohet se numri i ulët i qytetarëve të

⁷ KIPRED (Instituti Kosovar për Kërkime dhe Zhvillime të Politikave), 2016. 'Çfarë u ndodhi shqiptarëve të Kosovës: Ndikimi i fesë në identitetin etnik në periudhën e shtet ndërtimit', Paper Policy, Nr. 1/16, f. 40 Prishtinë: Instituti Kosovar për Kërkime dhe Zhvillime të Politikave. Mund të gjendet në: http://www.kipred.org/repository/docs/What_happened_to_Kosovo_Albanians_740443.pdf

⁸ Qeveria e Kosovës, Strategjia për Parandalimin e Ekstremizmit të Dhunshëm dhe Radikalizmit që Çon në Terrorizëm (2015-2020), f. 10 Mund të gjendet në: http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/STRATEGY_parandalim - ENG.pdf

⁹ Departamenti i Shtetit i SHBA. Raporti i Vendit për Terrorizmin 2016. Washington DC: Departamenti i Shtetit i SHBA, 2017, f. 135

¹⁰ Qendra Ndërkombëtare Kundër Terrorizmit, "Ajo që Shtetet Anëtare të BE-së mund të mësojnë nga përvoja e Kosovës në riatdhesimin e ish-luftëtarëve të huaj dhe familjet e tyre", maj 2020. Mund të gjendet në: https://www.clingendael.org/sites/default/files/2020-06/Policy_Brief_Kosovo_experience_repatrating_former_foreign_fighters_May_2020.pdf p. 2

¹¹ KCSS, "Përtej Shtytjes; Kërcënimet e reja të ekstremizmit të dhunshëm në Kosovë ", 2018, f.8-10. Mund të gjendet në: http://www.qkss.org/repository/docs/violent-extremism-eng_611603.pdf

¹² Ibid.,

Kosovës që marrin pjesë në luftërat e huaja është rezultat i policisë së Kosovës dhe institucioneve të sigurisë në luftën kundër terrorizmit, forcimin e kontrollit të kufirit dhe rritjen e bashkëpunimit me strukturat rajonale dhe ndërkombëtare të sigurisë.

Për ta parandaluar dhe për t'iu kundërvënë ekstremizmit të dhunshëm, Qeveria e Kosovës ka ndërmarrë një gamë të gjerë masash ndëshkuese dhe rikuperuese. Qeveria e Kosovës është bashkuar me aleatët e saj perëndimorë dhe është bashkuar me Koalicionin Global kundër ISIS (Daesh) në luftën kundër terrorizmit dhe ka miratuar një kornizë solide ligjore që adreson problemin e terrorizmit dhe parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm. Në vitin 2015, Kuvendi i Kosovës miratoi Ligjin për Ndalimin e Bashkimit në Konflikt të Armatosura jashtë Territorit të Vendit në Republikën e Kosovës, i cili synon të mbrojë interesat e shtetit dhe sigurinë kombëtare. Sipas këtij ligji, kushdo që organizon, rekruton, trajnon ose drejton persona ose grupe që marrin pjesë në konflikte të armatosura jashtë territorit të Kosovës mund të dënohet me burgim nga 5 deri në 15 vjet, ndërsa luftëtarët që marrin pjesë në luftëra të huaja mund të dënohen nga 3 deri në 15 vjet. Në vitin 2015, Qeveria e Kosovës ka miratuar 'Strategjinë për Parandalimin e Ekstremizmit të Dhunshëm dhe Radikalizmin që Çon në Terrorizëm'. Qëllimi i këtij dokumenti politikash është që institucionet shtetërore, së bashku me organizatat e shoqërisë civile, mediat dhe organizatat fetare në Kosovë, të marrin masa për të rritur ndërgjegjësimin përmes ligjëratave në shkolla, dizajnit të fushatave mediatike mbi pasojat e ekstremizmit të dhunshëm dhe të ofrojnë një narracion alternativ ndaj atij të paraqitur nga protagonistët e Shtetit Islamik.¹³ Pas tri viteve, në vitin 2018, Kosova miratoi Strategjinë Shtetërore kundër Terrorizmit dhe Planin e Veprimit dhe sipas këtij dokumenti, luftëtarët terroristë që kanë marrë pjesë në luftëra të huaja konsiderohen si një kërcënim ndaj karakterit sekular dhe demokratik të institucioneve të Kosovës. Gjithashtu, Zyra e Kryeministrit të Kosovës ka caktuar një Koordinator Nacional për të mbikëqyrur dhe zbatuar këtë kornizë ligjore dhe strategjike kundër terrorit. Në vitin 2019, Kosova ndryshoi Kodin Penal i cili mbulon financimin e terrorizmit dhe mashtrimin e identitetit dhe udhëtimet në luftëra të huaja dhe angazhimin në aktivitete terroriste.

¹³ QKSS, "Rrëfimi i Shtetit Islamik në Kosovë: Shtjellimi i tregimeve një nga një", 2017, f.18-19. Mund të gjendet në: http://www.qkss.org/repository/docs/ISNinKosovo-eng_794656.pdf

Për të zbatuar këto masa të politikës, Kosova ka ngritur mekanizma kombëtar dhe lokal (shikoni Tabelën 1 më poshtë). Ministria e Punëve të Brendshme të Kosovës ka themeluar në Departamentin e Sigurisë Publike, Divizionin për Parandalimin dhe Riintegrimin e Personave të Radikalizuar, roli i të cilit është të riintegrojë personat që janë kthyer nga zonat e huaja të konfliktit. Siç tregohet në një studim të kryer nga Qendra e Kosovës për Studime të Sigurisë, "Sistemi Korrektues i Kosovës me ndihmën e qeverisë amerikane ka zhvilluar programe të veçanta që kërkojnë të mbështesin rehabilitimin dhe shkëputjen e tyre nga besimet radikale fetare. Këto përfshijnë kurse për zhvillimin e aftësive dhe trajnime të tjera".¹⁴ Për më tepër, nga frika e ri-radikalizmit ose radikalizmit të të tjerëve brenda burgjeve të Kosovës, Ministria e Drejtësisë ka nënshkruar një Memorandum Mirëkuptimi me Komunitetin Islamik të Kosovës dhe kjo e fundit ishte gati të ofronte ligjërata mbi deradikalizmin për ish-luftëtarët e huaj. Sidoqoftë, meqenëse hoxhallarët, të cilët do të ligjëronin në seancat e deradikalizmit me luftëtarë të huaj të burgosur, duhej t'i nënshtroheshin kontrollit të sigurisë nga Agjencia e Inteligjencës e Kosovës, kjo pretendohet se ka minuar besimin dhe bashkëpunimin midis institucioneve të sigurisë së Kosovës dhe Komunitetit Islamik të Kosovës. Përkundër faktit se institucionet e sigurisë në Kosovë gëzojnë mbështetje të gjerë publike, qëndrimet e publikut për punën e institucioneve shtetërore në luftën kundër ekstremizmit të dhunshëm mbeten mjaft negative.¹⁵

Tabela 1: Përgjegjësitë Institucionale për Parandalimin e Radikalizmit në Kosovë

<i>Institucioni/organi</i>	<i>Përgjegjësitë</i>
<i>Ministria e Punëve të Brendshme</i>	Ministria e Punëve të Brendshme (MPB) përmes mekanizmave të saj mbështet ruajtjen e informacionit konfidencial dhe ndërmer aktivitete në fushën e parandalimit, sigurisë dhe aktiviteteve të tjera që lidhen me radikalizmin e dhunshëm dhe terrorizmin.

¹⁴ QKSS, 'Zbërthimi i përgjigjes së Kosovës ndaj të kthyerve nga zonat e luftës në Siri dhe Irak', 2020, f.36

¹⁵ UNDP Kosovë, Analiza e Pulsit Publik mbi Parandalimin e Ekstremizmit të Dhunshëm në Kosovë, Prishtinë, 2017, f. 9 Mund të gjendet në:

https://www.ks.undp.org/content/kosovo/en/home/library/democrat_governance/public-pulse-analysis-on-prevention-of-violent-extremism-in-koso.html

	<p><u>Divizioni për Parandalimin dhe Riintegrimin e Personave të Radikalizuar (DPRPR):</u> Strategjia aktuale për parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizmin që çon në terrorizëm (2015-2020) promovoi krijimin e DPRPR si një mekanizëm i ashtuquajtur "i butë" që merret me çështjet e ekstremizmit të dhunshëm dhe koordinon përpjekjet ndërinstitucionale për të mbështetur parandalimin dhe aktivitetet e riintegrit. Ndër të tjera, DPRPR ka për detyrë:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Koordinimin ndër-sektorial i aktiviteteve të riintegrit për personat e radikalizuar. DPRPR koordinon përpjekjet në sektorë të tillë si, Mirëqenia Sociale (Ministria e Punës dhe Mirëqenies Sociale), Siguria (MPB), Policia e Kosovës, Agjencia e Kosovës për Siguri Publike, Drejtësi (Ministria e Drejtësisë), etj; - Hartimi dhe zbatimi i aktiviteteve në nivelin e komuniteteve në mbështetje të proceseve të riintegrit; - Monitorimi i rasteve lokale; dhe - Analiza dhe vlerësimi i aktiviteteve parandaluese me qëllim të sigurimit të paralajmërit të hershëm për mekanizmat përkatës¹⁶.
<p><i>Koordinatori Kombëtar kundër Terrorizmit</i></p>	<p>Koordinatori kombëtar kundër terrorizmit ka një rol ekzekutiv të mbajtur nga MPB -ja, e cila është përgjegjëse për koordinimin, monitorimin dhe raportimin mbi kornizën e përgjithshme të politikave dhe zbatimin e saj në lidhje me ekstremizmin e dhunshëm dhe terrorizmin.</p>
<p><i>Ministritë e Linjës</i></p>	<p><u>Ministria e Drejtësisë:</u> Koordinon aktivitetet me të gjitha ministritë, agjencitë dhe komunitetet fetare që lidhen me procesin e deradikalizimit dhe risocializimit të të dënuarve.</p> <p><u>Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë:</u> Ndhmon në fushën e parandalimit dhe ndërgjegjësimit përmes zhvillimit të kurrikulës dhe organizimit të aktiviteteve ndërgjegjësuese në parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm dhe terrorizmit.</p> <p><u>Ministria e Kulturës, Rinisë dhe Sportit:</u> Zhvillon programe për ngritjen e nivelit të komunikimit kulturor dhe bashkëjetesës midis</p>

¹⁶ Draft Rregullore për Organizimin e Brendshëm dhe Sistemimin e Vendeve të Punës në Ministrinë e Punëve të Brendshme.

	<p>kulturave të të gjitha bashkësive etnike, fetare ose gjuhësore në vend.</p> <p><u>Ministria e Punës dhe Mirëqenies Sociale:</u> Ofron skema mbështetëse dhe politika të integritit social për personat e riintegruar.</p>
<i>Policia e Kosovës</i>	Si agjenci e zbatimit të ligjit brenda MPB -së, Policia e Kosovës (PK) ka përgjegjësinë kryesore në luftimin e terrorizmit përmes Departamentit të saj kundër Terrorizmit dhe strukturave të tjera mbështetëse nën Policinë e Kosovës
<i>Komunat</i>	<p>Në nivel lokal, DPRPR punon ngushtë në koordinimin e proceseve të parandalimit dhe riintegritit si me Komunat ashtu edhe me Këshillat Komunal për Sigurinë në Komunitet.</p> <p><u>Këshilli Komunal për Sigurinë në Komunitet (KKS):</u> KKS-të janë një këshill komunal i nivelit të lartë i përbërë nga Kryetarë të Komunave dhe personel të sigurisë të cilët kanë për detyrë të ofrojnë, analizojnë dhe diskutojnë çështjet e sigurisë në komuna. Në lidhje me proceset parandaluese, KKS -të janë vendimtare në dhënien e informacionit përkatës mbi paralajmërimet e hershme dhe shënjestrimin e ndërhyrjeve në komunitetet e tyre përkatëse që lidhen me parandalimin dhe riintegritimin.</p>
<i>Shërbimi Korrektues</i>	Shërbimi Korrektues i Kosovës (në bashkëpunim me institucionet tjera relevante të drejtësisë) luan një rol të rëndësishëm në korrigjimin dhe risocializimin e personave të dënuar për veprimtari kriminale
<i>Shërbimi Sprovues</i>	Shërbimi Sprovues i Kosovës përgjegjës për ekzekutimin e masave dhe dënimeve alternative, mbikëqyrjen, risocializimin, riintegritimin dhe rehabilitimin e të gjithë personave që kanë kryer vepra penale të dënueshme sipas ligjeve në fuqi

Padyshim, politika dhe masat institucionale të marra nga Qeveria e Kosovës për të trajtuar dhe parandaluar radikalizmin fetar është një demonstrim i aftësisë së Kosovës për t'iu përgjigjur kërcënimeve të reja, si dhe për të shërbyer si një partner i besueshëm i koalicionit ndërkombëtar të shteteve të angazhuar në luftimin e ekstremizmit të dhunshëm transnacional. Megjithatë, një raport i komisinuar nga IOM i cili vlerësoi 'Strategjinë Kombëtare mbi Parandalimin e Ekstremizmit të Dhunshëm dhe Radikalizmit që Çon në Terrorizëm (2015-2020)

'kohët e fundit zbuloi se shumë theks është vënë në ngritjen e kapaciteteve të institucioneve qendrore, por investime të pamjaftueshme janë bërë në forcimin e kapaciteteve të autoriteteve vendore dhe ndërgjegjësimin për t'iu përgjigjur radikalizmit. Megjithëse ka pasur një zhvendosje të qartë strategjike nga masat parandaluese në theksin e shtuar në riintegrimin dhe rehabilitimin, lidhja e përpjekjeve të qeverisë qendrore me linjat e frontit lokal mbetet thelbësore për zhvillimin e një përgjigje gjithëpërfshirëse institucionale ndaj çdo forme të radikalizmit.

Kështu siç janë, mekanizmat ndërinstitucionalë që DPRPR supozohet t'i koordinojë ende nuk janë zyrtarizuar. Përgjigjet dhe aktivitetet ad-hoc vazhdojnë të zbatohen në nivelin e komunave të synuara, pavarësisht nga mbështetja e donatorëve ndërkombëtarë dhe OShC-të lokale kanë ofruar për të zgjeruar dhe zyrtarizuar bashkëpunimin midis DPRPR dhe palëve të interesuara komunale. Duke pasur parasysh këtë, është thelbësore të vlerësohet se si aktorët lokalë në të gjithë Kosovën e perceptojnë problemin e radikalizmit në nivel komunal, si dhe funksionalitetin e mekanizmave dhe strategjive të ndryshme të vendosura për të parandaluar dhe adresuar radikalizmin fetar. I njëjti raport i IOM -it zbuloi se një nga boshllëqet kryesore të identifikuara në strategji ishte "[mungesa] e përfshirjes së autoriteteve vendore në hartimin e [saj]". Në të vërtetë, ndërsa shumica e objektivave specifike janë detajuar në planin e veprimit ka synuar komuna të veçanta, planifikimi përkatës për to nuk ka përfshirë autoritetet përkatëse komunale. Mungesa e përfshirjes në hartimin e strategjisë ka rezultuar në rritjen e paqartësisë midis aktorëve lokalë mbi rolin e tyre në hartimin e përgjigjeve të tyre institucionale për parandalimin dhe riintegrimin e atyre që preken nga radikalizmi fetar.

Hartëzimi i perspektivave lokale për radikalizmin fetar në Kosovë

Kuptimi i përkohshëm dhe i vendosur i pasigurive

Kërcënimi i radikalizmit fetar kohët e fundit ka qenë në qendër të studimeve të shumta dhe sondazheve të opinionit publik në Kosovë. Në nivel kombëtar, sondazhet e opinionit të kryera në periudhën e pikut (2015-2018) kur çështja e radikalizmit u trajtua si një problem në Kosovë, tregojnë se në mesin e qytetarëve të Kosovës kishte ende një perceptim të përhapur se radikalizmi fetar paraqet kërcënim për jetën e tyre. Për shembull, sondazhi i opinionit publik i kryer nga organizatat lokale të shoqërisë civile në Kosovë tregoi se në vitin 2017, 74 përqind e qytetarëve e konsideruan ekstremizmin e dhunshëm si një kërcënim, ndërsa viti 2018 shënoi një perceptim pak më të ulët në 70 përqind.¹⁷ Ngjashëm, hulumtimi i fundit i kryer nga UNDP-Kosovë tregon se në mesin e publikut të gjerë "numri i ulur i njerëzve që bashkohen me grupe ekstremiste në Lindjen e Mesme nuk është një tregues i nivelit të uljes së kërcënimit".¹⁸ Megjithatë, meqenëse vëmendja politike në Kosovë është zhvendosur në sfida të tjera dhe janë marrë masa të forta kundër radikalizmit fetar nga autoritetet kosovare, perceptimi i pasigurive gjithashtu ka ndryshuar tek qytetarët e Kosovës. Për shembull, Barometri i Sigurisë i Kosovës 2020 zbuloi se "papunësia, korrupsioni, Serbia, krimi i organizuar, ndarja e Kosovës, krimi i vogël dhe ikja e të rinjve [migrimi]", janë kërcënimet kryesore për shoqërinë kosovare.¹⁹ Këto tendenca demonstrojnë se perceptimi publik i kërcënimeve të sigurisë ka tendencë të evoluojë vazhdimisht dhe në masë të madhe korrespondon me kuadrin publik të pasigurive dhe emergjencave nga aktorët

¹⁷ QKSS, "Përtej Triggers; Kërcënimet e reja të ekstremizmit të dhunshëm në Kosovë ", 2019, f.8-10.

¹⁸ UNDP Kosovë, Analiza e Pulsit Publik mbi Parandalimin e Ekstremizmit të Dhunshëm në Kosovë, Prishtinë, 2017, f. 5

¹⁹ QKSS, 'Barometri i Sigurisë së Kosovës: Sfidat e Sigurisë Publike në Kosovë ', 2020, f.7

politikë, media, organizatat ndërkombëtare dhe aktorë të tjerë, si shoqëria civile dhe grupet e interesit.

Kështu, të kuptuarit se çfarë përbën një kërcënim i sigurisë në nivel lokal ofron njohuri të rëndësishme mbi masat që merren për të trajtuar kërcënime të tilla. Një nga pyetjet kryesore të diskutuara me palët e interesuara vendore ka qenë perceptimi i tyre për burimet vendore të pasigurisë. Gjegjësisht, çfarë e konsiderojnë ata një kërcënim të madh për sigurinë e popullatës lokale në komunën e tyre. Në mbi 30 komuna të Kosovës, ekstremizmi i dhunshëm dhe radikalizmi nuk konsiderohet si një burim i rëndësishëm i pasigurisë lokale. Ekziston një vetëdije se radikalizmi mund të çojë në sjellje të dhunshme të cilat mund të minojnë sigurinë, por kjo është më shumë një realizim i një kërcënimi të mundshëm sesa aktual për paqen e përditshme në Kosovë. Ekziston gjithashtu pranimi se në vitet e kaluara ka pasur shqetësime që lidhen me ekstremizmin e dhunshëm që lindin nga udhëtimi i qytetarëve të Kosovës në luftëra të huaja dhe kthimi i tyre i mëvonshëm, por ato nuk përcaktohen më si burim lokal i pasigurisë. Vlen të përmendet, meqenëse diskursi i radikalizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm është i lidhur ngushtë me islamin radikal dhe ata që kanë udhëtuar për të luftuar në Siri dhe Irak, shumica e të anketuarve nuk ishin në gjendje të identifikonin format etnike ose ideologjike të dhunës politike si shembuj alternativë dhe shfaqje të ekstremizmit të dhunshëm të mundshëm. Me fjalë të tjera, përkufizimi i ngushtë i ekstremizmit të dhunshëm tenton të errësojë format e tjera të pasigurive të cilat mund të jenë kërcënime më të përhapura për sigurinë lokale në Kosovë.

Ajo që ne kemi gjetur në vend të kësaj është se natyra e pasigurive lokale në Kosovë janë pasiguri të vendosura, që do të thotë fenomene që janë specifike për komunat e ndryshme të Kosovës. Shumica e burimeve të pasigurisë kanë të bëjnë me sigurinë personale dhe të komunitetit, të tilla si: dhuna në familje, vjedhjet dhe krimet e zakonshme, abuzimi me narkotikë, degradimi i mjedisit dhe pasiguria në punë. Këto burime janë të natyrës së përditshme dhe strukturore. Ato formësohen nga konteksti komunal, por edhe zhvillimet kombëtare. Një pasqyrë e asaj që përbën një kërcënim lokal në disa nga komunat e Kosovës tregon se sa të larmishme dhe të lokalizuara janë perceptimet e pasigurisë në të gjithë Kosovën. Në komunat e vogla, siç është Kaçaniku, Vitia, dhe Hani i Elezit, nga ku vijnë shumica e atyre që udhëtuan në Siri, papunësia dhe mos zhvillimi socio-ekonomik renditen si burime kryesore të

pasigurisë lokale. Në rajone të tjera, të tilla si Deçani dhe Skenderaji, dhuna në familje dhe mbizotërimi i patriarkalizmit janë renditur si burimi kryesor i pasigurisë lokale. Në Drenas dhe Istog, papunësia, vjedhjet, dhuna e të rinjve dhe abuzimi me narkotikë renditen si burime kryesore të pasigurisë.²⁰ Në Kamenicë, bujqësia dhe blegtoria e lënë në zonat rurale konsiderohet shqetësim kryesor për komunitetin lokal.²¹ Në Podujevë, prania e armëve të vogla ilegale konsiderohen si kërcënim i madh për sigurinë lokale.²² Në Rahovec, mungesa e ndriçimit në rrugë dhe vjedhjet konsiderohen burime kryesore të pasigurisë. Në Prishtinë, ndotja e ajrit dhe aksidentet e ndërlydhura me trafikun janë renditur si burimi kryesor i shqetësimit. Në mënyrë të ngjashme, në Obiliç, ku gjendet termocentrali i thëngjillit i Kosovës, ndotja e ajrit shihet si burimi kryesor i pasigurisë lokale.²³ Në Fushë Kosovë, trafiku i ngarkuar rrugor dhe vjedhjet konsiderohen burimet kryesore të pasigurisë lokale.²⁴ Në fund, në Lipjan, qentë endacakë dhe pasiguria në rrugë me bazë gjinore konsiderohen si shqetësime të menjëhershme të sigurisë lokale.²⁵

Në kundërshtim me perceptimet e përgjithshme mbi ndarjen etnike në Kosovë²⁶, hulumtimi ynë tregon se kuptimi i përditshëm i pasigurisë mbetet i ngjashëm në grupe të ndryshme etnike. Të anketuarit në komunat e populluara nga serbët, në mënyrë të ngjashme kanë konfirmuar se nuk ka dhunë të bazuar në fe apo ekstremizëm ndëretnik. Për shembull, në Graçanicë, varfëria dhe mungesa e vendeve të punës për të rinjtë konsiderohen burimet kryesore të pasigurisë. Si anëtar i Kuvendit Komunal në Graçanicë deklaroi:

“Situata ishte paqësore për disa vjet, dhe unë nuk kam vënë re ekstremizëm në komunën time. Tani për tani, nuk ka shenja se ekstremizmi i dhunshëm do të shfaqet

²⁰ Intervistë me një anëtar të Kuvendit Komunal, Drenas, 23 shkurt 2021.

²¹ Intervistë me një anëtar të Kuvendit Komunal, Kamenicë, 23 shkurt 2021.

²² Intervistë me një anëtar të Këshillit Komunal për Siguri në Komunitet, Podujevë, 18 shkurt 2021.

²³ Intervistë me një përfaqësues të organizatave të shoqërisë civile, Obiliç, 23 shkurt 2021.

²⁴ Intervistë me një anëtar të Kuvendit Komunal, Fushë Kosovë, 19 shkurt 2021.

²⁵ Intervistë me një anëtar të Këshillit Komunal për Siguri në Komunitet, Lipjan. 16 shkurt 2021.

²⁶ Sartori, A. 2006. A Grassroots Way to Go: Marrëdhëniet ndër-komunitare shqiptare dhe serbe në Kosovë nga perspektiva e OSHC-ve. Mund të gjendet në: <http://www.ngoaktiv.org/uploads/files/English.pdf>.

*në komunën tonë. Vetëm shpresoj që paqja të zgjasë në të ardhmen. Mendoj se askush nuk dëshiron të shohë dhunën që ne kemi përjetuar në vitet 1990.*²⁷

I njëjti faktor është theksuar si një forcë shtytëse drejt radikalizmit etnik, socio-ekonomik dhe fetar, ekstremizmit të dhunshëm dhe jo të dhunshëm.²⁸ Komuna e Mamushës konsiderohet paqësore dhe e lirë nga ndikimet e ekstremizmit ose radikalizmit. Vjedhjet e vogla, shqetësimet publike të krijuara nga studentët e rinj, mungesa e rendit dhe ligjit konsiderohen si burime kryesore të pasigurisë për komunën e Mamushës.²⁹ Megjithatë, në më pak raste, siç është Mitrovica jugore dhe veriore, incidentet etnike dhe të ndërlidhura me migrantët konsiderohen si kërcënime për paqen dhe sigurinë lokale. Në Dragash, prania e strukturave paralele serbe është renditur si burimi kryesor i pasigurisë lokale.³⁰ Në Mitrovicën Jugore ndarja e qytetit sipas linjave etnike së bashku me abuzimin me drogën, vjedhjen dhe praninë e emigrantëve janë renditur si burime kryesore të pasigurisë lokale.³¹ Në Deçan, palët e interesuara vendore kanë deklaruar se ekstremizmi fetar nuk është i pranishëm në komunitet, por për ta ekziston rreziku i ekstremizmit etnik që vjen nga polemikat që kanë të bëjnë me pronën e Manastirit të Deçanit.³²

Ajo që tregojnë këto gjetje është se përkundër vëmendjes së gjerë dhe masave paraprake të marra, fenomeni i radikalizmit fetar nuk konsiderohet një kërcënim i vërtetë i sigurisë për aktorët lokalë në Kosovë. Ndryshe, një gamë e gjerë shqetësimesh të përditshme dhe të zgjeruara duket se përbëjnë kërcënimet kryesore për sigurinë lokale. Pavarësisht nga këto gjetje, aktorët lokalë nuk e nënvlerësojnë kërcënimin e mundshëm që mund të vijë nga radikalizmi fetar, ideologjik, etnik dhe shndërrimi i tij i mundshëm në sjellje të dhunshme. Sidoqoftë, shqetësimet e tyre të ngutshme janë nevojat socio-ekonomike lokale, përmirësimi i qeverisjes vendore dhe investimet në sigurinë njerëzore, të cilat mund të luajnë një rol të rëndësishëm në trajtimin e

²⁷ Intervistë me një anëtar të Kuvendit Komunal, Graçanicë, 9 mars 2021.

²⁸ Intervistë me një anëtar të Kuvendit Komunal, Graçanicë, 9 mars 2021.

²⁹ Intervistë me një anëtar të Kuvendit Komunal, Mamushë, 2 mars 2021.

³⁰ Intervistë me një anëtar të Kuvendit Komunal, Dragash, 26 shkurt 2021.

³¹ Intervistë me një anëtar të Kuvendit Komunal, Mitrovica e jugut, 15 shkurt 2021. Vitet e fundit, Kosova si pjesa tjetër e Ballkanit Perëndimor u bë një rrugë e re tranzicioni drejt BE-së për refugjatët dhe emigrantët ekonomikë, kryesisht të ardhur nga Azia dhe zonat e tjera të prekura nga konflikti. Ndërsa shumica e këtyre rasteve trajtohen nga

³² Intervistë me një përfaqësues të organizatave të shoqërisë civile, Deçan, 24 shkurt 2021.

kërcënimeve të përkohshme dhe episodike, siç janë ato të radikalizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm.

Shkaqet dhe përhapja e ekstremizmit të dhunshëm në nivel lokal

Një numër i konsiderueshëm i studimeve empirike të kryera nga grupet kërkimore në Kosovë janë fokusuar në eksplorimin e shkaqeve dhe përhapjes së radikalizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm. Ato kanë qenë kryesisht sondazhe të opinionit publik dhe analiza krahasuese dhe të thelluara të komuniteteve lokale nga kanë ardhur shumica e luftimeve të huaja nga Kosova. Ndërsa gjetjet tona janë gjerësisht në të njëjtën linjë me hulumtimet e mëparshme, ne ofrojmë disa nuanca interesante mbi shkaqet, faktorët shtytës dhe tërheqës dhe mbizotërimin e radikalizmit në nivelin lokal, i cili rrit njohuritë tona për ndryshimin e perceptimit të pasigurive në vend. Si pjesë e këtij hulumtimi, ne kemi kërkuar nga përfaqësuesit e policisë lokale nga policia lokale, anëtarët e Këshillit për Sigurinë në Komunitet dhe anëtarët e Kuvendit të Komunës që të rendisin se sa i përhapur është radikalizmi fetar në komunën e tyre dhe çfarë niveli të prioritetit duhet t'i jepet asaj (1 është problem madhor dhe 10 nuk është problem). Në të gjithë Kosovën, grupet e interesit të sigurisë lokale kanë deklaruar se radikalizmi nuk konsiderohet si kërcënim më domethënës për sigurinë lokale (shih Tabelën 2 më poshtë). Me fjalë të tjera, radikalizmi i bazuar në fe është identifikuar si një kërcënim i përkohshëm i cili nuk është më i përhapur në Kosovë. Për shembull, 27 anëtarë të Këshillit Komunal për Sigurinë në Komunitet, të cilët i janë përgjigjur kësaj pyetjeje, kanë deklaruar se vëmendje e moderuar duhet t'i kushtohet radikalizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm (rezultati 5 nga 10). 27 përfaqësues lokalë të Policisë së Kosovës, të cilët i janë përgjigjur kësaj pyetjeje, e kanë konsideruar radikalizmin si një kërcënim jo të rëndësishëm për sigurinë vendore (rezultati 7 nga 10). Ngjashëm, 25 anëtarë të Kuvendit Komunal, të cilët i janë përgjigjur kësaj pyetjeje, kanë deklaruar se fenomeni nuk është një çështje urgjente në nivelin lokal në Kosovë (rezultati 6 nga 10).

Tabela 2: Radikalizmi fetar si problem në Kosovë

Aktorët lokal	Rezultati*	Mostra
Këshilli Komunal për Sigurinë në Komunitet	5	27
Policia e Kosovës	7	27
Këshilltar i Kuvendit Komunal	6	25

* 1 = problem serioz; 10 = nuk është problem |

Pavarësisht nga kjo gjetje e përgjithshme, aktorët lokal janë pyetur nëse mund të identifikonin disa nga faktorët kryesorë thelbësor që ata mendojnë se shkaktojnë ose mund të shkaktojnë, radikalizmin etnik, socio-ekonomik, ideologjik dhe fetar, ekstremizmin e dhunshëm dhe jo të dhunshëm në komunën e tyre? Shumica e të anketuarve kanë identifikuar tre faktorë kryesorë që mund të shkaktojnë radikalizëm në bashkësitë lokale:

- **Papunësia, padrejtësia ekonomike dhe korrupsioni;**
- **Dezinformimi dhe indoktrinimi i papërshtatshëm fetar; dhe**
- **Sinjalizimi dhe marginalizimi i atyre që praktikojnë Islamin jo-tradicional.**

Përgjatë të gjithë aktorëve lokalë dhe komunave, arsyeja kryesore që mund t'i shtyjë njerëzit të përfshihen në sjellje radikale shoqërore dhe politike është pabarazia strukturore e manifestuar në formë të varfërisë, mos zhvillimit ekonomik dhe mungesës së mundësive për punësim. Popullsia e Kosovës është më e reja në Evropë dhe vendi ka një nga nivelet më të larta të papunësisë në Evropë.³³ Kjo formon një pasiguri të konsiderueshme ekonomike dhe mund të shndërrohet në sfida të tjera të sigurisë. Për shembull, vlerësohet se në dekadën e parë të shtetësisë së pavarur të Kosovës, rreth 10% e popullsisë së saj janë larguar nga vendi. Vetëm midis 2014 dhe 2015, mbi 100,000 kosovarë u larguan nga vendi, duke e renditur Kosovën si një nga azilkërkuesit më të lartë në Bashkimin Evropian. Intervistat tona me aktorët lokalë tregojnë se ata besojnë se ankesat socio-ekonomike kanë kontribuar për përhapjen e ekstremizmit fetar në Kosovë. Një zyrë policore në Kaçanik deklaroi se faktorët kryesorë që i shtyjnë të rinjtë drejt radikalizmit janë problemet sociale dhe mungesa e arsimit:

“Unë kam qenë në këtë pozite për 10 vite dhe kam punuar me drejtorinë kundër ekstremizmit, kemi bërë analiza dhe identifikim të personave dhe kemi parë që shumica e mbështetësve të radikalizmit dhe ekstremizmit fetar kanë pasur probleme sociale dhe niveli i tyre i arsimit ka qenë i ulët. ”

Një anketues tjetër nga Lipjani shtoi:

³³ Agjencia e Statistikave të Kosovës "Anketa e Fuqisë Punëtore Q2 2018", Shtator, 2018. Mund të gjendet në: <http://ask.rks-gov.net/media/4416/labour-force-survey-q2-2018.pdf>

"mungesa e perspektivës për të rinjtë, sistemi i dobët arsimor dhe mungesa e mbështetjes institucionale janë burimet kryesore të pasigurisë dhe çojnë në radikalizëm dhe ekstremizëm".³⁴

Ngjashëm, një këshilltar lokal në Suharekë pohoi se meqë ka "shumë njerëz të papunë ata lehtë mund të indoktrinohen".³⁵ Për përfaqësuesit e Bashkësisë Islame të Kosovës, paqëndrueshmëria politike dhe ekonomike, varfëria dhe papunësia mund të jenë disa nga faktorët që mund të shkaktojnë radikalizëm.³⁶ Një anëtar i këshillit komunal për sigurinë në komunitetin në Kaçanik shtoi se "faktorët kryesorë janë të lidhur ngushtë me problemin e papunësisë, sistemin arsimor".³⁷

Këto perspektiva lokale plotësojnë hulumtimet ekzistuese të cilat në mënyrë të ngjashme kanë gjetur se faktorët socio-ekonomikë dhe politikë në vend kanë luajtur një rol shumë më të rëndësishëm sesa motivimet fetare për të udhëtuar jashtë vendit për t'u bashkuar me konfliktet e huaja. Hulumtimi i treguesve socio-ekonomikë tregon se shkaqet e ekstremizmit të dhunshëm në Kosovë lidhen me ekonominë e dobët të vendit, mungesën e perspektivës, sistemin arsimor të përeformuar, çështjet e identitetit dhe izolimin dhe përjashtimin e Kosovës nga liria e lëvizjes në Evropë.³⁸ Në veçanti, hulumtimet ekzistuese tregojnë se "konservatorizmi fetar në rritje është veçanërisht i dukshëm në zonat rurale ku papunësia është e lartë", ku "bamirësitë islamike po plotësojnë boshllëkun e lënë nga institucionet e dobëta të Kosovës".³⁹ Kërkimet ekzistuese mbi dinamikën e radikalizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm në Kosovë tregojnë se ata individë që udhëtuan në Irak dhe Siri dhe u bashkuan me fraksione të ndryshme ndërluftuese atje vijnë nga rajone të varfra dhe të neglizhuara të Kosovës nga të dy misionet ndërkombëtare, donatorët, si dhe autoritetet kombëtare dhe lokale.⁴⁰ Mos realizimi i të drejtave socio-ekonomike të njerëzve dhe mos ofrimi i një ndjenjë të siguri dhe qeverisjes së mirë i ka shtyrë individët të radikalizohen dhe të bashkohen me grupe radikale

³⁴ Intervistë me një anëtar të Kuvendit Komunal, Lipjan, 16 shkurt 2021.

³⁵ Intervistë me një anëtar të Kuvendit Komunal, Suharekë, 18 shkurt 2021.

³⁶ Intervistë me një anëtar të Kuvendit Komunal, Dragash, 26 shkurt 2021.

³⁷ Intervistë me një anëtar të Këshillit Komunal për Siguri në Komunitet, Kaçanik

³⁸ Shikoni: UNDP Kosovë, Analiza e Pulsit Publik mbi Parandalimin e Ekstremizmit të Dhunshëm në Kosovë, f. 7.

³⁹ BTI 2018 "Raporti i Vëndit: Kosova", f.10. Mund të gjendet në: https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2018/pdf/BTI_2018_Kosovo.pdf

⁴⁰ Adrian Shtuni, 'Dinamika e Radikalizmit dhe Ekstremizmit të Dhunshëm në Kosovë', Instituti i Paqes i Shteteve të Bashkuara, Raporti Special Nr. 397, 2016.

fetare që u ofrojnë atyre një ndjenjë të përkatësisë dhe përfshirjes. Shumica e të kthyerve kanë dëshmuar se janë zhgënjyer nga ata që i kanë rekrutuar dhe shumica e tyre janë penduar për përfshirjen e tyre në konflikte të huaja dhe kanë shërbyer në burg ose janë përfshirë në programe riintegrimi.

Së bashku me padrejtësinë socio-ekonomike, aktorët lokalë kanë theksuar se faktorët që lidhen me qeverisjen e dobët, korrupsionin dhe mbështetjen e pamjaftueshme institucionale për komunitetet e cenueshme ka nxitur në mënyrë indirekte radikalizmin. Pasi që korrupsioni mbetet i përhapur kjo kontribuon në pikëpamjen e publikut që zyrtarët e zgjedhur të zyrës dhe nëpunësit civilë veprojnë pa u ndëshkuar.⁴¹ Ndërsa institucionet e Kosovës dhe misionet ndërkombëtare në Kosovë nuk kanë arritur të ndërtojnë një sistem politik të drejtë demokratik, një ekonomi efikase që adreson problemin e papunësisë dhe një sistem arsimor të ndërtuar mbi vlerat perëndimore, ekziston një një vakum i madh shoqëror që po mbushet me një rrëfim tjetër, përkatësisht ai i të ashtuquajturit Shteti Islamik. Sipas rrëfimit të grupeve radikale islamike, Kosova qeveriset nga një elitë politike jo-besimtare që shërben në interes të Perëndimit dhe qëllimi i së cilës është të luftojë kundër Islamit në Kosovë.⁴² Për më tepër, ky rrëfim u ndërtua përmes mediave sociale dhe propagandës në Internet duke lartësuar konfliktin në Siri si një luftë e shenjtë dhe se çdo mysliman është i detyruar të marrë pjesë. Për ta përhapur këtë narrativë të thjeshtuar, media sociale, veçanërisht, Facebook, You Tube, Telegram ka luajtur një rol të rëndësishëm. Një studim nga Qendra Kosovare për Studime të Sigurisë tregon se "sfida të tilla si korrupsioni, krimi i organizuar, arsimi i dobët dhe sistemet shëndetësore, mungesa e sundimit të ligjit dhe qeverisja e dobët kanë krijuar një mjedis të pa shpresë për jetë më të mirë në vend dhe kanë rritur nivelin e cenueshmërisë së komunitetit ndaj ekstremizmit dhe radikalizmit në vend".⁴³ Një studim tjetër i kryer nga Instituti Republikan Ndërkombëtar në vitin 2017 mbi nxitësit lokalë të ekstremizmit të dhunshëm në katër komuna të Kosovës me numrin më të madh të pjesëmarrësve në luftërat e huaja (Prishtinë, Ferizaj, Hani i Elezit dhe Kaçanik) zbuloi se korrupsioni perceptohet si nxitësi kryesor i

⁴¹ BTI 2020 "Raporti i Vendit: Kosova. Mund të gjendet në: https://www.bti-project.org/content/en/downloads/reports/country_report_2020_RKS.pdf

⁴² QKSS, "Rrëfimi i Shtetit Islamik në Kosovë: Shtjellimi i tregimeve një nga një", shtator 2017.

⁴³ QKSS, 'Indeksi i Reziliencës në Kosovë - Ekstremizmi i Dhunshëm në Kosovë: Çfarë mund të mësojmë nga qëndrueshmëria e komunitetit?', 2020, f.8. Mund të gjendet në: <http://www.qkss.org/en/Reports/Kosova-Resilience-Index-Violent-Extremism-in-Kosova-What-community-resilience-can-teach-us-1363>.

ekstremizmit të dhunshëm në Kosovë. Në veçanti, studimi gjeti se "papunësia, mungesa e reagimit nga qeveria lokale dhe perceptimi i korrupsionit të përhapur duket se privon segmentet e prekshme të popullsisë së Kosovës nga ndjenja e tyre e kontrollit dhe vetë-vlerësimit".⁴⁴

Arsyeja e dytë që aktorët lokalë e kanë identifikuar si burim radikalizmi ka të bëjë me dezinformimin dhe edukimin e papërshtatshëm fetar të promovuar nga predikuesit joformalë dhe organizatat e huaja fetare, të cilat zhvillohen në mjedise private dhe media sociale.⁴⁵ Ata që janë rekrutuar si luftëtarë të huaj në konfliktet e Lindjes së Mesme në Siri dhe Irak kanë rrëfyer se narrativet "shoqëria e pasluftës përballet me falsifikimin e një identiteti, ankesat e së kaluarës që kanë të bëjnë me luftën 1998-1999 siç janë përdhunimet e luftës dhe paragjykimet e perceptuara kundër myslimanëve "kanë luajtur një rol të madh në shtyrjen e tyre për t'u bashkuar me konfliktet e huaja.⁴⁶ Për shembull, në Hanin e Elezit, keqinformimi konsiderohet si një forcë shtytëse drejt radikalizmit fetar, ekstremizmit të dhunshëm dhe jo të dhunshëm.⁴⁷ Ngjashëm, prania e dy xhamive paralele në komunën e Deçanit të cilat predikojnë aspekte pak më të ndryshme të Islamit perceptohet si një kërcënim i mundshëm i sigurisë në komunë.⁴⁸ Të njëjtën pikëpamje ndajnë edhe këshilli lokal i sigurisë në Istog të cilët i konsiderojnë dezinformatat përmes rrjeteve sociale, internetit dhe mësimëve të mbajtura në xhami, të cilat nuk kontrollohen siç duhet dhe në mënyrë adekuate, si faktorë që i shtyjnë të rinjtë në veprime ekstremiste.⁴⁹ Në Gjakovë, përfaqësues nga Bashkësia Islame e Kosovës pranuan se "komunikimi në grupe të vogla të përbashkëta, veçanërisht në Facebook, ekziston dhe ata nuk konsultohen me imamët e Bashkësisë Islame por kanë botëkuptimet e tyre. Këto grupe nuk tregojnë ndonjë rrezik në komunë, por ato ekzistojnë si një potencial për ekstremizëm në të ardhmen."⁵⁰ Një zyrtar policor në Dragash deklaroi se: "Faktorët që i shtyjnë

⁴⁴ Instituti Republikan Ndërkombëtar, 'Kuptimi i nxitësve lokalë të ekstremizmit të dhunshëm në Kosovë', 2017, f.5

⁴⁵ Intervistë me një anëtar të Kuvendit Komunal, Fushë Kosovë, 19 shkurt 2021; Intervistë me një anëtar të Kuvendit Komunal, Dragash, 26 shkurt 2021.

⁴⁶ QKSS, *Narracioni i Shtetit Islamik në Kosovë: Shtjellimi i tregimeve një nga një*, 2017, f. 6 Mund të gjendet në: http://www.qkss.org/repository/docs/ISNinKosovo-eng_794656.pdf.

⁴⁷ Intervistë me një Anëtar të Kuvendit Komunal, Hani i Elezit. 25 shkurt 2021.

⁴⁸ Intervistë me një anëtar të Këshillit Komunal për Siguri në Komunitet, Dragash, 26 shkurt 2021.

⁴⁹ Intervistë me një anëtar të Këshillit Komunal për Siguri në Komunitet, Istog, 16 shkurt 2021.

⁵⁰ Intervistë me një Përfaqësues Lokal të Bashkësisë Islame të Kosovës, Gjakovë, 25 shkurt 2021.

të rinjtë drejt radikalizmit mund të jenë disa udhëheqës fetarë jozyrtarë. Unë mendoj se predikimi i mbajtur nga disa imamë shpesh shkakton pikëpamje ekstremiste. "

Përhapja e dezinformatave fetare dhe narrativave radikale të Islamit i atribuohet kryesisht sistemit të dobët arsimor dhe neglizhencës nga institucionet publike për të trajtuar problemin e narrativave dhe praktikave fetare konkurruese dhe konfliktuale midis regjioneve dhe komuniteteve më të pafavorshëmve të Kosovës. Në qytetin e vogël të Novobërdës, papunësia dhe burimet jo të besueshme të informacionit konsiderohen si faktorë themelorë që çojnë në radikalizmin etnik, socio-ekonomik dhe fetar, ekstremizmin e dhunshëm dhe jo të dhunshëm.⁵¹ Nga perspektiva e policëve lokalë në Kosovë, mediat sociale dhe propaganda e përdorur nga grupet radikale për të ndikuar tek të rinjtë, aspektet ekonomike, papunësia dhe arsimi i ulët janë disa nga faktorët kryesorë që i shtynë të rinjtë drejt radikalizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm. Sipas një përfaqësuesi lokal të Policisë së Kosovës në Prizren, faktorët kryesorë që ndikojnë në radikalizmin etnik, socio-ekonomik, fetar si dhe ekstremizmin e dhunshëm dhe jo të dhunshëm janë mungesa e informacionit, keqinformimi dhe manipulimi nga ligjërues të paautorizuar përmes platformave online.⁵²

Grupi i tretë dhe i fundit i faktorëve ka të bëjë me stigmatizimin shoqëror të atyre që praktikojnë versionet jo-tradicionale të Islamit. Një numër aktorësh lokalë kanë deklaruar se një arsye e rëndësishme pse disa qytetarë janë të prirur për t'u bashkuar me një edukim të tillë joformal fetar dhe grupe nëntokësore ka të bëjë me stigmatizimin shoqëror, diskriminimin dhe marginalizimin e atyre që duan të praktikojnë fenë në Kosovë.⁵³ Siç deklaroi një këshilltar lokal nga Kaçaniku,

"Në nivelin lokal ekziston një ndjenjë e fortë që ekzistojnë paragjykime fetare, përkatësisht një perceptim anti-islam i cili ka luajtur një rol në marginalizimin e atyre që praktikojnë dhe predikojnë këtë besim, dhe i ka shtyrë disa prej tyre ta praktikojnë atë në nivelin nëntokësor".⁵⁴

Ngjashëm, një zyrtar policor i Kosovës në Gjilan identifikoi luftën e të rinjve për përcaktimin e identitetit të tyre dhe mungesën e mbështetjes nga të rriturit dhe

⁵¹ Intervistë me një anëtar të Kuvendit Komunal, Novobërdë, 3 mars 2021.

⁵² Intervistë me një Zyrtar policor të Kosovës, Prizren, 01 mars 2021.

⁵³ Intervistë me një anëtar të Kuvendit Komunal, Drenas, 23 shkurt 2021.

⁵⁴ Intervistë me një anëtar të Kuvendit Komunal, Kaçanik, 3 mars 2021.

institucionet e tjera shoqërore si arsyeja kryesore që mund t'i shtyjë ata në grupe të përbashkëta ekstremiste të dhunshme.⁵⁵ Ngjashëm, një përfaqësues i Bashkësisë Islame në Drenas, deklaroi:

*"Kur njerëzit nuk kanë një edukim të duhur të bazuar në multikulturalizëm dhe tolerancë, kur ndihen të lënë jashtë sistemeve apo edhe nga grupe të ndryshme, kur nuk janë të vlerësuar mjaft nga shoqëria, kur ata nuk kanë një jetë solide dhe janë në kushte të vështira ekonomike, këto janë disa nga arsyet që i shtojnë njerëzit drejt mendimeve dhe veprimeve ekstremiste dhe radikale."*⁵⁶

Rrjedhimisht, disa nga aktorët lokalë kanë theksuar se një rezultat i këtij stigmatizimi dhe përjashtimi social rezulton në krijimin e bashkësive të mbyllura të individëve të cilët më nuk ndajnë të njëjtat vlera dhe besime sikurse pjesa tjetër e komunitetit. Siç deklaroi përfaqësues i shoqërisë civile nga Dragashi:

*"Ne kemi një grup njerëzish që praktikojnë fenë e tyre në xhamitë që janë ndërtuar në mënyrë të paligjshme. Ata nuk shoqërohen shumë me komunitetin tonë, përveç komunitetit që ndajnë besimet dhe/ose ideologjinë e përbashkët. Ata drejtojnë bizneset e tyre dhe mbledhen në hapësirat/ restorantet e tyre të përbashkëta. Ne nuk kemi qasje dhe askush prej nesh nuk i viziton ato vende ose nuk merr pjesë. Ne besojmë se ky grup njerëzish janë indoktrinuar nga ekstremistët e vendeve arabe, disa thonë se ata paguhen gjithashtu për të përhapur ideologjinë themelore ose më mirë të themi ekstremizmin."*⁵⁷

Këto vrojtime midis aktorëve lokalë nxjerrin në pah shumëllojshmërinë e gjerë të faktorëve, kryesisht jofetarë, të cilët mund të kontribuojnë në radikalizëm. Ato gjithashtu zbulojnë se sa e vështirë është të përcaktohen shkaqet e radikalizmit pasi secili rast është unik dhe formohet nga një kombinim i faktorëve të situatës dhe strukturës. Megjithëse, tre kategoritë e faktorëve të identifikuar nga aktorët lokalë janë një kujtesë se vetëm përmes një qasjeje gjithëpërfshirëse dhe të gjithë shoqërisë ne mund të parandalojmë dhe trajtojmë radikalizmin i cili mund të çojë në trazira sociale dhe terrorizëm. Megjithatë, një larmi kaq e madhe faktorësh tregon se sa e vështirë është të hartohen ndërhyrje politike që janë të prirura për të parandaluar dhe trajtuar

⁵⁵ Intervistë me një zyrtar policor të Kosovës, Gjilan, 19 shkurt 2021.

⁵⁶ Intervistë me një Përfaqësues Lokal të Bashkësisë Islame të Kosovës, Drenas, 23 shkurt 2021.

⁵⁷ Intervistë me një përfaqësues të organizatave të shoqërisë civile, Dragash, 26 shkurt 2021.

kërcënimet e reja të sigurisë duke ruajtur të drejtat e njeriut dhe institucionet demokratike.

Mekanizmat komunalë për parandalimin dhe reagimin ndaj radikalizmit

Ndërsa qeveria qendrore në Kosovë ka krijuar politika dhe mekanizma institucionalë për gjurmimin dhe reagimin ndaj ekstremizmit të dhunshëm, shkalla në të cilën mekanizmat e tillë janë funksionalë në nivel lokal mbetet kryesisht e pa eksploruar. Siç u përmend më herët në këtë studim, Kosova ka zhvilluar një arkitekturë institucionale dhe politike për luftimin e ekstremizmit të dhunshëm në vend. Në veçanti, ekziston një varg institucionesh të nivelit qendror dhe lokal të cilët janë të angazhuar në përmbushjen e objektivave strategjike të Strategjisë Parandalimi i ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizmit që çon në terrorizëm (2015-2020). Në nivel qendror, Zyra e Kryeministrit të Kosovës punon ngushtë me Ministrinë e Punëve të Brendshme dhe Policinë e Kosovës të cilat kanë departamente të veçanta. Në të gjitha komunat e Kosovës, këshillat për sigurinë në komunitet së bashku me policinë lokale dhe autoritetet komunale janë mekanizmat kryesorë të caktuar për të trajtuar ekstremizmin e dhunshëm. Këto këshilla sigurie lokale bashkojnë departamente të ndryshme të autoriteteve lokale, shkolla dhe komunitete fetare.

Aspekti kryesor për parandalimin dhe reagimin ndaj radikalizmit mbetet disponueshmëria e mekanizmave komunalë dhe ndërveprimet e tyre me grupet e komunitetit dhe shtrirja te grupet e cenushme. Kështu, palëve të interesit u është kërkuar të komentojnë mbi kontributin e mekanizmave komunal në Kosovë për parandalimin dhe reagimin ndaj radikalizmit. Në përgjithësi, aktorët lokalë kanë një perceptim të përzier kur bëhet fjalë për performancën dhe ndikimin e mekanizmave komunalë për t'iu përgjigjur radikalizmit fetar. Në disa komuna ku nuk ka pasur asnjë ose vetëm një numër të vogël rastesh kur banorët kanë marrë pjesë në luftëra të huaja, duket se autoritetet lokale nuk kanë marrë masa aktive për të parandaluar dhe trajtuar radikalizmin e mundshëm dhe ekstremizmin e dhunshëm. Qasja e tyre ka qenë kryesisht reaktive - duke marrë pjesë dhe duke iu përgjigjur kërkesave që kanë ardhur nga qeveria qendrore ose organizatat ndërkombëtare dhe OJQ -të. Palët e interesuara lokale kanë theksuar se një numër i konsiderueshëm i komunave nuk e kanë konsideruar si prioritet ndërmarrjen e masave

parandaluese për trajtimin e ekstremizmit dhe radikalizmit. Një anëtar i këshillit për sigurinë në komunitet në Drenas pranoi:

"Komuna nuk ka marrë asnjë masë kundër radikalizmit sepse nuk ka pasur fenomene të tilla. Në bashkëpunim me Bashkësinë Islame, disa ligjërata mbi ekstremizmin e dhunshëm janë mbajtur në shkollat e komunës dhe ka gjithashtu takime të rregullta për të diskutuar këto çështje ".⁵⁸

Në shumicën e komunave, aktorët lokalë kanë pranuar se nuk kanë mekanizma të përshtatshëm për zbulimin e hershëm të radikalizmit ose për të ndihmuar riintegrimin e atyre që janë kthyer nga konfliktet e huaja. Siç deklaroi një anëtar i Kuvendit Komunal në Drenas:

"Komuna nuk ka zhvilluar mekanizmat për identifikimin e radikalizmit të hershëm, megjithatë po përpiqet të zbatojë ato mekanizma që janë krijuar nga Ministria e Punëve të Brendshme për të luftuar ekstremizmin dhe radikalizmin ".⁵⁹

Ngjashëm, në Kamenicë, komuna nuk duket se posedon mekanizma specifike për zbulimin e radikalizmit të hershëm. Ajo mbështetet në përkrahjen e policisë lokale, agjencive të inteligjencës dhe bashkëpunimit me komunitetin.⁶⁰ Siç pritet, mënyra e vetme për të zbuluar raste të tilla është nëse anëtarët e familjes ose të afërmit informojnë Policinë, Qendrën për Punë Sociale ose autoritetet komunale në lidhje me sjelljen e dyshuar.⁶¹ Në Deçan, një anëtar i këshillit për sigurinë në bashkësi pranoi se atyre iu mungojnë mekanizmat për integrimin e luftëtarëve të huaj në shoqëri. Mungesa e mbështetjes psikosociale u përmend si një nga pengesat për të trajtuar riintegrimin e luftëtarëve të huaj në komunitet.⁶² Nga ana tjetër, aktivistët e shoqërisë civile shprehën pakënaqësinë e tyre me punën e strukturave komunale dhe argumentuan se roli i tyre ishte i kufizuar për shkak të mungesës së qasjes në fondet e donatorëve qeveritarë dhe të huaj.⁶³

⁵⁸ Intervistë me një anëtar të Këshillit Komunal për Siguri në Komunitet, Drenas, 23 shkurt 2021.

⁵⁹ Intervistë me një anëtar të Kuvendit Komunal, Drenas. 23 shkurt 2021.

⁶⁰ Intervistë me një anëtar të Këshillit Komunal për Siguri në Komunitet, Kamenicë, 23 shkurt 2021.

⁶¹ Intervistë me një anëtar të Këshillit Komunal për Siguri në Komunitet, Istog, 16 shkurt 2021.

⁶² Intervistë me një anëtar të Këshillit Komunal për Siguri në Komunitet, Deçan, 24 shkurt 2021.

⁶³ Intervistë me një përfaqësues të organizatave të shoqërisë civile, Gjakovë, 25 shkurt 2021.

Komunat e tjera duket se kanë qenë më aktive në përgjigjen ndaj frikës nga radikalizmi dhe ekstremizmi i dhunshëm. Komuna e Mitrovicës Jugore ka hartuar "Strategjinë Komunale për Parandalimin e Veprimit të Dhunshëm", e cila është pranuar nga niveli qendror dhe synon të shërbejë si udhërrëfyes për udhëheqjen e përpjekjeve lokale për parandalimin dhe trajtimin e radikalizmit në nivel lokal.⁶⁴ Megjithatë, zbatimi aktual në praktikë i Strategjisë Komunale mungon plotësisht. Në Pejë, perspektiva është po aq pozitive, ku themelimi i këshillit komunal për sigurinë në komunitet konsiderohet si një nga hapat më të rëndësishëm të ndërmarrë për të luftuar radikalizmin. Një këshilltar komunal theksoi se ka takime të rregullta me fshatrat e banuara dhe institucionet fetare për të monitoruar situatën në terren dhe për t'iu përgjigjur shqetësimeve të komunitetit.⁶⁵ Edhe pse u raportuan edhe sfida. Komuna e Pejës me sa duket filloi një projekt me mbështetjen e OSBE -së për integrimin e luftëtarëve të huaj, por ai dështoi sepse nuk kishte angazhim mes tyre.⁶⁶

Në Gjilan, një anëtar i këshillit për sigurinë në bashkësi argumentoi se komuna e tyre "është e organizuar mirë dhe punon seriozisht për këtë çështje" dhe se ata kanë "mekanizmin e tyre për zbulimin e radikalizmit", duke shtuar se ata kontribuojnë në deradikalizmin përmes organizatave rinore dhe fushata ndërgjegjësuere. Një përfaqësues i Policisë së Kosovës në Gjilan konfirmoi se ata kanë një sistem referimi ku institucionet kryesore komunale, të sigurisë, fetare dhe arsimore ndajnë informacione rreth radikalizmit të mundshëm dhe angazhohen në zbulimin dhe parandalimin e hershëm.⁶⁷ Në Ferizaj, për të parandaluar ekstremizmin fetar, raportohet se Policia e Kosovës bashkëpunon ngushtë me Bashkësinë Islame të Kosovës, si dhe me përfaqësues të Kishave Katolike dhe Ortodokse.⁶⁸ Në Rahovec, një këshilltar komunal vuri në dukje se:

"Këshilli i Sigurisë në Komunitet së bashku me kryetarin e komunës, policinë dhe institucionet përkatëse kanë marrë të gjitha masat për të luftuar këto fenomene. Komuna ka bërë një punë të shkëlqyer brenda kompetencave dhe kapaciteteve të saj për të adresuar këtë fenomen".⁶⁹

⁶⁴ Intervistë me një anëtar të Këshillit Komunal për Siguri në Komunitet, Mitrovicë jugore, 15 shkurt 2021.

⁶⁵ Intervistë me një anëtar të Kuvendit Komunal, Pejë, 22 shkurt 2021.

⁶⁶ Intervistë me një anëtar të Këshillit Komunal për Siguri në Komunitet, Pejë, 22 shkurt 2021.

⁶⁷ Intervistë me një zyrtar policor të Kosovës, Gjilan, 19 shkurt 2021.

⁶⁸ Intervistë me një zyrtar policor të Kosovës, Ferizaj, 26 shkurt 2021.

⁶⁹ Intervistë me një anëtar të Kuvendit Komunal, Rahovec, 1 mars 2021.

Në disa komuna, siç është Klina, të anketuarit e policisë lokale kanë pohuar se kanë mekanizma për zbulim të hershëm dhe gjithashtu kanë mekanizma për parandalimin e radikalizmit.⁷⁰ Në Istog, një polic lokal deklaroi:

“Ne kemi takime të rregullta me Komitetin Komunal për Sigurinë në Komunitet. Aty diskutojmë raste të cilat priren të jenë më radikale, dhe kemi komunikim të rregullt me Ministrinë e Punëve të Brendshme, e cila ka treguar gatishmëri për të ofruar ndihmë, por edhe të interesuar për të marrë informacion nga ne për të vlerësuar situatën e përgjithshme në komunën tonë.”⁷¹

Në Graçanicë, strukturat komunale të sigurisë gjithashtu konsiderohen se po japin një kontribut pozitiv. Siç deklaroi një anëtar i Kuvendit Komunal në Graçanicë:

“... Unë mendoj se ata po marrin vendime të mira, sepse situata është e mirë për vite me radhë. Unë nuk kam dëgjuar apo vënë re grupe të dhunshme politike ose fetare që mund të shkaktojnë dhunë në rrugë.”⁷²

Megjithatë, një numër i vogël anëtarësh të këshillave komunal për sigurinë në komunitet kanë kritikuar qeverinë qendrore për mos përfshirjen dhe parashikimin e një roli më të madh të autoriteteve lokale në planin e veprimit për zbatimin e strategjisë kombëtare për luftimin e ekstremizmit të dhunshëm në Kosovë.⁷³ Duket se shumicës së komunave u mungojnë planet lokale të veprimit dhe strategjitë e synuara për zbatimin e strategjisë së qeverisë qendrore për parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm në Kosovë. Për shembull, një anëtar i Komunës së Kaçanikut, një qytet i vogël ku një numër i madh i banorëve të tij lokalë udhëtuan në Siri dhe Irak, fajësuan qeverinë lokale se nuk punoi sa duhet për të trajtuar radikalizmin.⁷⁴ Megjithatë, në Novobërdë, anëtarët e kuvendit lokal ishin të pakënaqur me përpjekjet e autoriteteve lokale duke theksuar mungesën e transparencës dhe joefikasitetin e organeve përgjegjëse brenda komunës, të cilat paraqitën sfida serioze për trajtimin e radikalizmit dhe ekstremizmit.⁷⁵ Ngjashëm, mungesa e planeve lokale të veprimit për parandalimin e radikalizmit konsiderohet si burim

⁷⁰ Intervistë me një përfaqësues të organizatave të shoqërisë civile, Klinë, 26 shkurt 2021.

⁷¹ Intervistë me një zyrtar policor të Kosovës, Istog, 16 shkurt 2021.

⁷² Intervistë me një anëtar të Kuvendit Komunal, Graçanicë, 9 mars 2021.

⁷³ Intervistë me një anëtar të Këshillit Komunal për Siguri në Komunitet, Lipjan, 16 shkurt 2021.

⁷⁴ Intervistë me një anëtar të Kuvendit Komunal, Kaçanik, 3 mars 2021.

⁷⁵ Intervistë me një anëtar të Kuvendit Komunal, Novobërdë, 3 mars 2021.

kryesor i pasigurisë për Komunën e Prizrenit.⁷⁶ Sipas një përfaqësuesi të Bashkësisë Islame në Prizren, ata nuk kanë informacion në lidhje me përpjekjet e autoriteteve lokale për të luftuar radikalizmin fetar. ⁷⁷ Në rajone të tjera, siç është Drenasi, policia lokale ka pohuar se nuk ka mekanizma në nivel lokal që mund të bëjnë një paralajmërim të hershëm të ekstremizmit dhe radikalizmit por përkundrazi kanë një kontakt të vazhdueshëm me Ministrinë e Punëve të Brendshme e cila konsiderohet më kompetente për zbulimin dhe paralajmërimin e hershëm.⁷⁸ Në Deçan, Bashkësia Islame nuk ishte në dijeni nëse komuna ka marrë masa për të adresuar radikalizmin dhe ekstremizmin. Por ata shprehën kënaqësinë e tyre me përpjekjet e policisë lokale për të trajtuar pasiguritë lokale dhe të përditshme.⁷⁹ Palët e interesuara lokale gjithashtu kanë theksuar mungesën e koordinimit dhe bashkëpunimit të duhur midis autoriteteve komunale dhe këshillave të fshatit.⁸⁰

Meqenëse autoritetet vendore kanë kompetenca të kufizuara në trajtimin e kërcënimeve serioze të sigurisë, ata mbështeten në udhëzimet dhe mbështetjen e ofruar nga autoritetet e qeverisë qendrore. Veçanërisht, roli i Divizionit për Parandalimin dhe Riintegrimin e Personave të Radikalizuar (DPRPR) mbetet i domosdoshëm në koordinimin e aktiviteteve dhe ndërhyrjeve me aktorët lokalë. Megjithëse ka arritur relativisht me sukses të zbatojë aktivitetet si në nivelin qendror ashtu edhe në atë lokal, autoritetet komunale mbeten të painformuara për punën e DPRPR -së, dhe nganjëherë, edhe vetë ekzistimin e tij.⁸¹ Sidoqoftë, kjo është simptomatike nga fakti që DPRPR u krijua përmes një procesi vendimmarrës ad-hoc që pasqyron sfidat e sigurisë me prioritet në atë kohe. Si rezultat i kësaj, DPRPR ka treguar aftësi të kufizuar për të konsoliduar të gjithë aktorët nën një model politikash të njëtrajtshëm dhe të qartë hierarkik. Kështu, si pjesë e këtij hulumtimi me aktorët lokalë, ne hulumtuam sa të kënaqur janë me mbështetjen e qeverisë qendrore.

Rezultatet tregojnë se ka një ndarje midis atyre komunave që njohin përpjekjet dhe mbështetjen e qeverisë qendrore dhe atyre komunave të cilat nuk janë

⁷⁶ Intervistë me një anëtar të Kuvendit Komunal, Prizren, 25 shkurt 2021.

⁷⁷ Intervistë me një Përfaqësues Lokal të Bashkësisë Islame të Kosovës, Prizren, 25 shkurt 2021.

⁷⁸ Intervistë me një zyrtar policor të Kosovës, Drenas, 23 shkurt 2021.

⁷⁹ Intervistë me një Përfaqësues Lokal të Bashkësisë Islame të Kosovës, Deçan, 24 shkurt 2021.

⁸⁰ Intervistë me një anëtar të Kuvendit Komunal, Kamenicë, 23 shkurt 2021.

⁸¹ Intervistë me Përfaqësues nga Ministria e Punëve të Brendshme, 13 qershor 2021.

të kënaqur me punën e qeverisë qendrore. Palët e interesuara lokale në komunat me një perspektivë më të mirë të mbështetjes të marrë nga qeveria qendrore kanë njohur kontributin pozitiv të dhënë nga Ministria e Punëve të Brendshme në organizimin e takimeve koordinuese me autoritetet lokale, e cila ka qenë një hapësirë e rëndësishme për të kuptuar tendencat më të gjera të sigurisë në Kosovë dhe ndajnë njohuritë dhe përvojat në trajtimin e kërcënimeve të ndryshme, përfshirë radikalizmin.⁸² Megjithëse shumica e aktorëve lokalë kanë theksuar se përtej tubimeve të tilla të herëpashershme, autoriteteve lokale nuk u është ofruar asnjë mbështetje e përshtatur për të trajtuar ekstremizmin e dhunshëm dhe pasiguritë e tjera lokale.⁸³ Në veçanti, ata kanë përmendur mungesën e mbështetjes dhe ngritjes së kapaciteteve dhe trajnimit për të trajtuar riintegrimin e personave të kthyer nga luftërat e huaja. Kur u pyet se sa mbështetëse ka qenë qeveria qendrore në parandalimin dhe luftimin e ekstremizmit të dhunshëm në komunën tuaj, një përfaqësues nga këshilli komunal për sigurinë në komunitet në Klinë tha:

“Qeveria qendrore shumë pak na ka ndihmuar në parandalimin dhe luftimin e ekstremizmit të dhunshëm. Vitet e fundit, për fat të mirë, ne nuk kemi pasur nevojë për ndihmë apo bashkëpunim, pasi nuk ka pasur raste ekstremizmi apo radikalizmi të dhunshëm, por mendoj se qeveria duhet të bëjë më shumë në këtë drejtim dhe të jetë më afër nesh.”⁸⁴

Anëtarëte tjerë të këshillit për sigurinë në komunitet në Hanin e Elezit dhe Istog theksuan se mungesa e mbështetjes nga qeveria qendrore ka kufizuar ndjeshëm kontributin e tyre në parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm dhe trajtimin e atyre që kthehen nga konfliktet e huaja.⁸⁵ Ngjashëm, pakënaqësia me mbështetjen e qeverisë qendrore është vërejtur në Prizren, Kaçanik, dhe Mamushë. Në shumicën e komunave të Kosovës, policët lokalë kanë theksuar se nuk ka mbështetje të vazhdueshme dhe të drejtpërdrejtë nga qeveria qendrore për t'u marrë me parandalimin, zbulimin dhe zbutjen e rasteve të mundshme të radikalizmit.⁸⁶ Megjithëse, qeveria qendrore ka pasur një ndikim

⁸² Intervistë me një anëtar të Këshillit Komunal për Siguri në Komunitet, Gjakovë, 25 shkurt 2021.

⁸³ Intervistë me një anëtar të Këshillit Komunal për Siguri në Komunitet, Ferizaj, 26 shkurt 2021.

⁸⁴ Intervistë me një anëtar të Këshillit Komunal për Siguri në Komunitet, Klinë, 26 shkurt 2021.

⁸⁵ Intervistë me një anëtar të Këshillit Komunal për Siguri në Komunitet, Hani i Elezit, 25 shkurt 2021.

⁸⁶ Intervistë me një zyrtar policor të Kosovës, Kamenicë, 23 shkurt 2021.

të rëndësishëm dhe ka ofruar ndihmë aktive për të kthyerit nga Siria.⁸⁷ Me fjalë të tjera, bashkëpunimi midis autoriteteve qendrore dhe lokale është kryesisht reaktiv, domethënë kur një rast specifik i radikalizmit vjen në vëmendjen e autoriteteve. Ka pasur raste kur organizohen aktivitete ndërgjegjësuëse dhe edukative, por kjo ka ndodhur kryesisht në periudhën midis 2015 dhe 2019, kur shumica e punës është bërë për të zbatuar politikën kombëtare për parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm në Kosovë. Aktivistët lokalë të shoqërisë civile kanë shprehur gjithashtu pakënaqësi me mbështetjen që autoritetet lokale kanë marrë nga qeveria qendrore në trajtimin e rasteve të ndjeshme të radikalizmit.⁸⁸ Pra, në përgjithësi, duket se ekziston një pritje midis aktorëve lokalë që qeveria qendrore duhet të marrë masa parandaluese si dhe të luftojë ekstremizmin e dhunshëm për të siguruar që komuniteteve lokale të mos u jepet një imazh i keq dhe të etiketohen si vende të ekstremizmit.⁸⁹

Gjetjet në të gjitha komunat tregojnë qartë se ka mungesë të bashkëpunimit dhe koordinimit ndërinstytucional në trajtimin e radikalizmit. Nga njëra anë, shkalla e ulët e rasteve ka rezultuar në një qasje reaktive si në mesin e autoriteteve qendrore dhe palëve të interesuara vendore. Megjithatë, nga ana tjetër, mungesa e një kornize gjithëpërfshirëse që rregullon qartë ndarjen e përgjegjësisë midis autoriteteve qendrore dhe lokale duket se ka ndikuar ndjeshëm në punën e palëve të interesuara vendore në luftimin e radikalizmit. Kështu, këto mospërputhje të identifikuar minojnë në mënyrë të konsiderueshme ndërhyrjet e politikave të ndikimit në terren dhe ekspozojnë nevojën për të siguruar që autoritetet qendrore dhe lokale të punojnë më ngushtë në adresimin e pasigurive të reja në terren.

Strategjitë për trajtimin e radikalizmit fetar

Grupi i fundit i pyetjeve që u kërkuan palëve të interesuara lokale për të ndarë perspektivat e tyre kishin të bënin me strategjitë dhe qasjet më të përshtatshme për të trajtuar radikalizmin dhe ekstremizmin e dhunshëm në nivel lokal. Në përgjithësi, shumica e të anketuarve kanë shprehur preferencën për masa socio-edukative dhe restauruese sesa masa ndëshkuëse për të trajtuar pasiguritë lokale dhe ekstremizmin e dhunshëm. Edukimi i duhur konsiderohet qasja më efektive për parandalimin e radikalizmit dhe ekstremizmit. Në

⁸⁷ Intervistë me një Zyrtar policor të Kosovës, Kaçanik, 3 mars 2021.

⁸⁸ Intervistë me një përfaqësues të organizatave të shoqërisë civile, Klinë, 26 shkurt 2021.

⁸⁹ Intervistë me një Përfaqësues Lokal të Bashkësisë Islame të Kosovës, Dragash, 26 shkurt 2021.

veçanti, edukimi i të rinjve për tolerancën fetare, politike dhe etnike konsiderohet si një mënyrë e mirë për të parandaluar praktikën e dëmshme shoqërore.⁹⁰ Në të gjitha komunat, aktorët lokalë kanë theksuar rolin vendimtar të tre formave dhe aktorëve të arsimit në Kosovë të cilët mund të bëjnë një ndryshim në parandalimin e radikalizmit: 1) edukimi formal dhe aftësimi profesional përmes sistemit shkollor; 2) edukimi joformal përmes fushatave të bazuara në komunitet dhe të drejtuara nga OJQ-të; 2) dhe edukimi fetar nëpërmjet institucioneve fetare zyrtare dhe të institucionalizuara. Kombinimi i këtyre tre formave të arsimit konsiderohet vendimtar për të siguruar që të rinjtë dhe publiku në përgjithësi të mos keq informohen dhe të lajthiten për t'u bashkuar dhe praktikuar radikalizmin dhe sjelljet e tjera dëmshme.⁹¹ Siç tha një i anketuar në Mitrovicën jugore,

"Organizimi i debateve në vende publike, por edhe në institucionet fetare dhe shkollore, mbështetja e OJQ -ve që synojnë emancipimin dhe demokratizimin e shoqërisë, aktivitete të ndryshme të përbashkëta, shoqërimi me njerëzit e prekur konsiderohen si qasje alternative për trajtimin dhe parandalimin e radikalizmit dhe ekstremizmit".⁹²

Ngjashëm, për policinë e Kosovës, qasja më e mirë për të trajtuar problemin e radikalizmit fetar dhe etnik është jo masa ndëshkuese, por mbajtja e leksioneve dhe trajnimeve dhe mbështetja e aktiviteteve sportive dhe kulturore të cilat do t'i largonin të rinjtë nga praktikën e dëmshme.⁹³ Siç deklaroi një zyrtar policor nga Kaçaniku:

"Mënyra më e mirë duhet të fillojë nga niveli i arsimit, ku çdo shkollë ka mësues, të cilët duhet të identifikojnë nxënësit në fazat e hershme të radikalizmit dhe të informojnë institucionet, dhe gjithashtu ligjërata duhet të mbahen në shkolla nga njerëz profesionistë që merren me luftën kundër ekstremizmit fetar".⁹⁴

Siç u diskutua më herët në këtë studim, prania e xhamive joformale dhe predikimi i formave radikale të Islamit nga imamët e paautorizuar konsiderohet si një faktor kryesor i cili ka shtyrë rreth 300 qytetarë të Kosovës të bashkohen me luftën civile në Siri dhe Irak. Për të korrigjuar këtë çështje, të anketuarit

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Intervistë me një anëtar të Këshillit Komunal për Siguri në Komunitet, Hani i Elezit, 25 shkurt 2021.

⁹² Intervistë me një anëtar të Kuvendit Komunal, Mitrovica e jugut, 15 shkurt 2021.

⁹³ Intervistë me një zyrtar policor të Kosovës, Ferizaj, 26 shkurt 2021.

⁹⁴ Intervistë me një zyrtar policor të Kosovës, Kaçanik. 3 mars 2021.

lokalë kanë theksuar rëndësinë e përfshirjes së Bashkësisë Islame të Kosovës (BIK) përmes ligjëratave për ngritjen e vetëdijes, rritjen e bashkëpunimit midis BIK-ut dhe komuniteteve të tjera fetare, sigurimin e edukimit të duhur të imamëve dhe kurrikulës për marrjen parasysh të edukimit fetar në shkolla.⁹⁵ Këto gjetje janë në përputhje me hulumtimet e mëparshme të cilat kanë treguar se BIK kishte luajtur një rol pozitiv në parandalimin e radikalizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm. Një përfaqësues i BIK-ut rekomandonte futjen e fesë në arsimin formal si një mënyrë për të siguruar që njohuritë e duhura fetare t'u komunikohen të rinjve dhe të eliminojnë mundësitë për edukim fetar alternativ dhe radikal të ofruar nga xhamitë private.⁹⁶

Qasja e dytë kryesore për trajtimin e ekstremizmit të dhunshëm të identifikuar nga aktorët lokalë fokusohet në riintegrimin e jo në margjinalizimin e personave të prekur nga fenomeni i ekstremizmit të dhunshëm. Më 17 korrik 2021, Kosova riatdhesoi 11 qytetarë nga zonat e konfliktit në Siri. Me këtë rast, Ministri i Punëve të Brendshme të Kosovës, Xhelal Sfeqla deklaroi se:

*"Kosova do të jetë gjithmonë shtëpia e qytetarëve të saj. Ata që kanë kryer krime, këtu ose jashtë vendit, do të ndiqen penalisht. Gruaja dhe fëmijët që kemi kthyer sot kanë nevojë për ndihmën dhe mbështetjen tonë... Qeveria jonë po i ndihmon ata të kthehen në familjet e tyre në mënyrë që ata të mund të riintegrohen në rrethin e tyre."*⁹⁷

Palët e interesuara vendore kanë theksuar rëndësinë e hartimit të mbështetjes socio-ekonomike dhe programeve psikosociale, të cilat do të kontribuonin në deradikalizmin dhe riintegrimin gradual në bashkësinë e atyre që preken nga radikalizmi dhe ekstremizmi i dhunshëm. Siç është vërejtur nga një zyrtar i lartë në Ministrinë e Punëve të Brendshme të Kosovës:

"nevoja dhe kërkesa kryesore e të kthyerve është punësimi. Kur të kthehen, ne u sigurojmë atyre gjërat e nevojshme themelore: ushqim, dokumentacion, skema

⁹⁵ Intervistë me një anëtar të Këshillit Komunal për Siguri në Komunitet, Malishevë, 26 shkurt 2021.

⁹⁶ Intervistë me një Përfaqësues Lokal të Bashkësisë Islame të Kosovës, Deçan, 24 shkurt 2021.

⁹⁷ Kallxo. 'Kosova kthen 11 shtetas nga Siria, mes tyre një grua me fëmijë', 17 korrik 2021. Mund të gjendet në: <https://kallxo.com/lajm/kosova-kthen-11-shtetas-nga-zonat-e-konfliktit-ne-siri/Me>

sociale dhe ndihmë për shëndetin mendor. Pas fazës fillestare, ne i mbështesim ata me aftësim profesional, i ndihmojmë që të jenë gati për t'u punësuar dhe punuar".⁹⁸

Një zyrtar policor në Malishevë deklaroi "Mënyra më e mirë për të adresuar problemin e radikalizmit fetar dhe etnik është krijimi i programeve për integrimin e ekstremistëve përmes edukimit të tyre pa e parë burgun si zgjidhje (sepse ata mund të përhapin ideologjinë edhe midis të burgosurve)".⁹⁹ Ngjashëm, një përfaqësues i Bashkësisë Islame të Kosovës në Drenas argumentoi se "trajtimi adekuat i njerëzve që preken nga këto fenomene konsiderohet si mënyra më e mirë për të parandaluar radikalizmin dhe ekstremizmin."¹⁰⁰ Një anëtar i këshillit për sigurinë në komunitet në Lipjan shtoi:

"Komuna jonë do të mbështesë riintegrimin, veçanërisht për fëmijët që janë viktimë, ata kanë bërë atë udhëtim të tmerrshëm, disa prej tyre kanë lindur atje, disa prej tyre janë zvarritur që i kemi parë në TV, gratë e tyre mund të kenë pësuar gjëra të tjera madje edhe tani nuk janë fajtores, është kryefamiljari që filloi këtë punë, por ato vuajnë. Ne jemi që fëmija të mos lihet në rrugë, të mos kthehet në lypës."¹⁰¹

Ngjashëm, ekziston një gatishmëri e fortë midis përfaqësuesve të bashkësisë islame në nivel lokal për të bashkëpunuar me qeverinë në trajtimin e burimeve të pasigurisë së bazuar në fe. Përfaqësuesi i tyre nga Podujeva shtoi se "Bashkësia Islame është e përgatitur dhe e gatshme për të trajnuar të gjithë ata që kanë ide ekstreme dhe keqkuptime në besimet fetare".¹⁰² Megjithatë, aktorët lokalë kanë argumentuar se programet e duhura të riintegritimit kërkojnë investime të duhura nga qeveria qendrore dhe një qasje holistike e cila siguron mos përsëritjen e ekstremizmit.

Pikëpamjet e palëve të interesuara vendore mbi strategjitë më të përshtatshme për trajtimin e radikalizmit nxjerrin në pah nevojën për të investuar më shumë në edukimin publik dhe fetar në vend që të fokusohen në ndërhyrjet ndëshkuese dhe kriminalizuese. Ata theksojnë rolin e rëndësishëm që kanë arsimit hibrid, grupet e shoqërisë civile dhe vetë komunitetet në formimin e njohurive dhe perceptimit mbi fenë dhe shoqërinë, në promovimin

⁹⁸ Intervistë me zyrtar të Ministrisë së Punëve të Brendshme, Prishtinë, 19 shkurt 2021

⁹⁹ Intervistë me një zyrtar policor të Kosovës, Malishevë, 26 shkurt 2021.

¹⁰⁰ Intervistë me një Përfaqësues Lokal të Bashkësisë Islame të Kosovës, Drenas, 23 shkurt 2021.

¹⁰¹ Intervistë me një anëtar të Këshillit Komunal për Siguri në Komunitet, Lipjan, 16 shkurt 2021.

¹⁰² Intervistë me një Përfaqësues Lokal të Bashkësisë Islame të Kosovës, Podujevë, 18 shkurt 2021.

e tolerancës dhe përfshirjes fetare dhe në trajtimin e nevojave psikosociale të komuniteteve të marginalizuara. Me pak fjalë, aktorët lokalë në mënyrë të nënkuptuar bëjnë thirrje për një ndërhyrje gjithëpërfshirëse sociale sesa ndërhyrje politike në adresimin e problemeve të radikalizmit.

Konkluzione dhe rekomandime

Ky studim ka hartuar perspektivat kryesore të aktorëve lokalë në të gjithë Kosovën mbi përhapjen e radikalizmit fetar në nivel komuniteti. Si përfundim, kjo pjesë përmbledh gjetjet kryesore dhe ofron një numër rekomandimesh. Gjetja e përgjithshme e këtij studimi është se në kohën kur ky hulumtim është kryer radikalizmi fetar nuk konsiderohet si kërcënim më i përhapur për sigurinë lokale në Kosovë. Ndryshe, kërcënimet e perceptuara ndaj sigurisë ndryshojnë nga një komunë në tjetrën. Palët e interesuara lokale kanë një gamë të gjerë të perceptimit të kërcënimeve të ndryshme ndaj sigurisë, duke filluar nga sjellja e keqe sociale dhe krimi, deri te dhuna etnike dhe politike, deri te degradimi i mjedisit dhe siguria në rrugë.

REKOMANDIMI 1: Në nivelin strategjik dhe politik, është thelbësore që të rishikohet dhe zgjerohet natyra e pasigurive në Kosovë. Strategjitë e ardhshme të sigurisë duhet t'i kushtojnë vëmendje më të madhe formave ideologjike dhe etnike të radikalizmit, të cilat janë lënë në hije nga fokusi arsyetues në radikalizmin fetar. Zgjerimi i llojeve të ndryshme të pasigurive mund të ndihmojë palët e interesuara qeveritare të hartojnë politika më të përshtatshme për realitetin dhe të kenë hapësirë më të madhe për parashikimin, parandalimin dhe reagimin ndaj natyrës gjithnjë në ndryshim të pasigurisë në Kosovë.

Përkundër një konsensusi dërmues midis aktorëve lokalë se radikalizmi fetar nuk përbën një kërcënim serioz për sigurinë lokale, aktorët lokalë dhe ne kemi identifikuar një numër faktorësh, që ndërlidhen me strukturën dhe situatën, që kanë ndikuar që qytetarët e Kosovës t'i bashkohen konfliktit në Siri. Grupi i parë i faktorëve janë strukturorë dhe kanë të bëjnë me padrejtësinë socio-ekonomike dhe politike. Gjegjësisht, ajo që ka shtyrë një numër të kufizuar individësh të radikalizohet ka qenë mbizotërimi i papunësisë, qeverisja e keqe dhe korrupsioni dhe mungesa e drejtësisë sociale, e cila ka ngushtuar besimin tek institucionet shtetërore për të rritur jetën shoqërore dhe politike dhe për të ushqyer solidaritet në shoqërinë. Grupi i dytë i faktorëve ka të bëjë me rrethana që ndërlidhen me situatën dhe rrethanat individuale të cilat kanë shtyrë një numër të kufizuar individësh të radikalizohen. Ato kryesisht kanë të bëjnë me neglizhencën, traumën dhe drejtimin e gabuar nga predikuesit fetarë joformalë, dhe ndikimin e mediave sociale dhe solidaritetin transnacional me

vuajtjet dhe konfliktet e perceptuara njerëzore jashtë vendit, si dhe përjashtimin shoqëror të atyre që praktikojnë forma jo-tradicionale të Islamit.

REKOMANDIMI 2: Përpjekjet për të trajtuar radikalizmin fetar duhet të përshtaten me masa më të gjera të zhvillimit socio-ekonomik në nivel komuniteti. Planifikimi strategjik i ardhshëm kërkon zhvillimin e qasjes së të gjithë shoqërisë për ndërtimin e reziliencës së komunitetit dhe parandalimin e radikalizmit. Një qasje e tillë duhet të përfshijë aktorët kryesorë qendrorë dhe lokalë dhe të marrë një qasje të sigurisë njerëzore ndaj nevojave dhe të drejtave të qytetarëve.

Siç u diskutua më herët në këtë studim, Qeveria e Kosovës meriton mirënjohje për përpjekjet e saj për të luftuar radikalizmin fetar përmes masave parandaluese, ndëshkuese dhe restauruese. Masat parandaluese përfshijnë zhvillimin e politikave për të udhëhequr punën e institucioneve qendrore dhe vendore për të adresuar shkaqet rrënjësore dhe shkaktarët e radikalizmit përmes fushatave ndërgjegjësuese, masave të ndërtimit të reziliencës dhe konsultimeve me palët e interesuara dhe komunitetet e prekura. Masat ndëshkuese përfshijnë miratimin e legjislacionit që ndalon pjesëmarrjen në konfliktet e huaja, si dhe ndjekjen ligjore të atyre të implikuar në krime të rënda dhe abuzime të të drejtave të njeriut. Masat restauruese përfshijnë riatdhesimin dhe riintegrimin e atyre që kthehen nga zonat e konfliktit. Shumica e këtyre masave koordinohen dhe menaxhohen nga autoritetet qendrore në Kosovë. Megjithatë, autoritetet komunale gjithashtu pritët të luajnë një rol në parandalimin dhe adresimin e radikalizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm.

Palët e interesuara vendore tregojnë se ekzistojnë mekanizma të përgjithshëm të sigurisë në nivel komunal, të cilët monitorojnë, ndër të tjera, situatën me radikalizmin me bazë fetare. Por ky studim konstaton se rreziku i ulët i perceptuar i radikalizmit dhe ndryshimi i prioritetëve të sigurisë në Kosovë kanë diktuar intensitetin dhe reagimin e ulët të autoriteteve lokale në Kosovë. Një numër i konsiderueshëm i të anketuarve kanë theksuar se në shumicën e komunave nuk ka aktivitete specifike dhe proaktive për të parandaluar, zbuluar dhe reaguar ndaj ekstremizmit të dhunshëm kryesisht për shkak të mos ekzistimit ose përhapjes së ulët të rasteve të tilla, të cilat trajtohen përmes aktiviteteve të zakonshme policore. Të tjerët kanë theksuar mungesën e kapaciteteve dhe burimeve që shpjegon përpjekjet e moderuara të autoriteteve lokale për të trajtuar burimet dhe shtytësit e radikalizmit. Palët e interesuara vendore gjithashtu kanë pikëpamje të ndryshme se sa mbështetje

marrin autoritetet vendore nga qeveria qendrore në luftimin e ekstremizmit të dhunshëm. Ndërsa ka kënaqësi dhe njohje të përgjithshme midis aktorëve lokalë për punën e rëndësishme të ndërmarrë nga MPB dhe strukturat e tjera qendrore të sigurisë, ka gjithashtu kritika për përfshirjen e kufizuar të autoriteteve lokale dhe ndarjen e informacionit në ndërhyrjet parandaluese dhe reaktive për të luftuar radikalizmin dhe shnëdrimin e tij të mundshëm në ekstremizëm të dhunshëm. Ndërsa komunat duhet të largohen nga një qasje reaktive e trajfimit të rasteve të radikalizmit, DPRPR duhet të risë mbështetjen e saj për aktorët lokalë. Me fjalë të tjera, DPRPR duhet të marrë një rol proaktiv dhe të shërbejë si një organ koordinues për tu siguruar që përgjigjet komunale janë në përputhje me objektivat strategjike të Qeverisë.

REKOMANDIMI 3: MPB përmes DPRPR brenda kornizës strategjike të ardhshme duhet të marrë parasysh krijimin e masave të qarta të politikave që përcaktojnë ndarjen e përgjegjësisë mes autoriteteve qendrore dhe palëve të interesuara komunale. Ekziston gjithashtu hapësirë për të rritur bashkëpunimin ndërinstytucional, i cili mund të rregullohet përmes miratimit të legjislacionit dytësor.

REKOMANDIMI 4: Palët e interesuara komunale me mbështetjen e organizatës së shoqërisë civile duhet të ndërmarrin nismat e tyre që mbështesin rehabilitimin dhe riintegrimin e luftëtarëve të huaj të kthyer dhe atyre që janë prekur më shumë nga radikalizmi fetar.

REKOMANDIMI 6: Qeveria e Kosovës së bashku me komunitetin donator që punon në çështjet e sigurisë në Kosovë duhet të konsiderojnë mbështetjen e një rrjeti kombëtar të OJQ-ve me bazë në komunitet që punojnë në paqen, sigurinë dhe demokracinë lokale për të monitoruar punën e autoriteteve lokale, për të mbështetur rehabilitimin dhe riintegrimin e atyre të prekur nga radikalizmi, si dhe të angazhohen në shtrirjen dhe edukimin e komunitetit mbi nevojën për çrrënjosjen e të gjitha formave të radikalizmit.

Hartëzimi i Perspektivave Vendore mbi Radikalizmin në Kosovë

Një publikim nga Instituti i Kosovës për Paqe (KIP) dhe Community Building Mitrovica (CBM)

Autorët: Dr Gëzim Visoka dhe Dr Adem Beha

Nëntor, 2021